14/05/2021

Ο άγιος και ιερομάρτυς Θεράπων, επίσκοπος Κιτίου της Κύπρου

Εκκλησία της Κύπρου / Ι.Μ. Μόρφου

Του Αρχιμανδρίτου Φωτίου Ιωακείμ

Ὁ ἅγιος ἱερομάρτυς Θεράπων[2] , ἐπίσκοπος στὴν Κύπρο, μὲ ἔδρα προφανέστατα τὴν ἀρχαία πόλη τοῦ Κιτίου[3], πόλη ποὺ διαδέχθηκε ἡ σημερινὴ Λάρνακα, ἀποτελεῖ ἕνα λαμπρὸ κεφάλαιο τῆς ἁγιολογίας, τόσο τῆς νήσου τῶν ἁγίων Κύπρου, ὅσο καὶ τῆς Κωνσταντινούπολης, ὅπως θὰ διαπιστώσουμε στὴ συνέχεια.

Δυστυχῶς, ἕνεκα τῶν ποικίλων ἱστορικῶν περιπετειῶν τῆς νήσου, δὲν ἔχουν διασωθεῖ οὔτε κάποιες ἱστορικὲς ἀναφορὲς τῆς ἐποχῆς, ἀλλ᾽ οὔτε καὶ κάποιο ἀρχαῖο Μαρτύριο τοῦ μεγάλου αὐτοῦ θαυματουργοῦ ἁγίου. Παρόλο τοῦτο, τὸ σωζόμενο σχετικὸ πρὸς τὸ σεπτό του πρόσωπο ἁγιολογικὸ ὑλικὸ θὰ μπορούσαμε νὰ τὸ χαρακτηρίσουμε πλούσιο σὲ ποσότητα, ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ πτωχό, ὡς πρὸς τὰ παρεχόμενα βιογραφικά του στοιχεῖα.

α. Οἱ Ἁγιολογικὲς πηγὲς

1. Τὴν ἀρχαιότερη καὶ σημαντικώτερη γιὰ τὸν ἱερομάρτυρα Θεράποντα ἁγιολογικὴ πηγὴ ἀποτελεῖ τὸ «Ἐγκώμιον εἰς τὰ θαύματα τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Θεράποντος» (BHG 1798 = CPG 8196). Πρῶτος, ἀπὸ μόνο τὸν κώδ. Laurentianus IX.14 (11ου αἰ.) τῆς περίφημης Λαυρεντιανῆς Βιβλιοθήκης τῆς Φλωρεντίας, ἐξέδωσε τὸ Ἐγκώμιο ὁ D. Papebroch στὴ μνημειώδη σειρὰ AASS[4] . Σὲ πλέον ἐπιμελημένη κριτικὴ ἔκδοση τὸ ἐξέδωσε τὸ 1900 ὁ L. Deubner[5] , σύμφωνα καὶ μὲ ἕνα δεύτερο κώδικα, τὸν Messanensem 29 (12ου αἰ.), τῆς Βιβλιοθήκης Μεσσήνης τῆς Ἰταλίας, προκρίνοντας ἐν προκειμένῳ τὸν Λαυρεντιανὸ κώδικα. Κανεὶς ὅμως ἀπὸ τοὺς δύο ἐκδότες δὲν ἀπέδωσε τὸ Ἐγκώμιον σὲ ὁποιοδήποτε συγγραφέα, καθὼς τοῦτο σὲ ἀμφότερους τοὺς ἐν λόγῳ κώδικες παραδίδεται ἀνωνύμως. Μεταγενέστεροι ὅμως ἐρευνητὲς ἀπέδωσαν τὸ ἔργο στὸν ἅγιο Ἀνδρέα, ἀρχιεπίσκοπο Κρήτης, τὸν Ἱεροσολυμίτη[6]. Σύμφωνα ὅμως μὲ πρόσφατη ἀξιόλογη ἐργασία τοῦ ἀγαπητοῦ καθηγητῆ στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ ΑΠΘ καὶ ἐκλεκτοῦ ἐρευνητῆ ἐπιστήμονα κ. Χρήστου Ἀραμπατζῆ[7] , ἡ ἀπόδοση τῆς πατρότητας τοῦ ἐν λόγῳ Ἐγκωμίου στὸν Ἀνδρέα Κρήτης δὲν μπορεῖ νὰ εὐσταθεῖ γιὰ ποικίλους ἱστορικοφιλολογικοὺς λόγους. Τὸ Ἐγκώμιον πιθανώτατα γράφηκε ἀπὸ ἀνώνυμο ἐκκλησιαστικὸ ἄνδρα στὴν Κωνσταντινούπολη περὶ τὰ τέλη 7ου/ἀρχὲς 8ου αἰ.[8] . Ἡ ἀπόδοση τοῦ Ἐγκωμίου στὸν Κρήτης Ἀνδρέα στὸν μόνο γνωστὸ -ἐπὶ τοῦ παρόντος- κώδικα Monacensis Graecus 366[9] (προμεταφραστικὸ Μηνολόγιον τοῦ Μαΐου μηνός, τέλη 9ου αἰ.)[10] , ὅπου στηρίχθηκαν ἀρκετοὶ νεώτεροι ἐρευνητὲς γιὰ τὴν ταύτιση τοῦ συγγραφέα του, θεωρεῖται μᾶλλον ψευδεπίγραφη[11] . Στόχος ἐν προκειμένῳ τοῦ ἀνωνύμου συμπιλητῆ τοῦ Ἐγκωμίου στὸν κώδικα αὐτὸ[12] ἦταν νὰ τοῦ προσδώσει κῦρος, ἐπιγράφοντάς το στὸν μεγάλο ἐγκωμιαστὴ ἁγίων Ἀνδρέα Κρήτης.

Ἡ ἰδιαίτερη ἀξία τοῦ Ἐγκωμίου, πέραν τῆς ἀρχαιότητάς του, ἔγκειται στὸ ὅτι, σύμφωνα μὲ ἔντονες ἐσωτερικὲς μαρτυρίες, ὁ συγγραφέας του ἦταν παρὼν στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅταν κατατέθηκαν τὰ λείψανα τοῦ ἁγίου στὸν ναὸ τῆς

Θεοτόκου «πλησίον τῆς ἐλαίας»[13] , ὑπῆρξε αὐτήκοος τῶν περὶ τοῦ ἁγίου Θεράποντος ἀπὸ τοὺς Κύπριους, ποὺ μετακόμισαν τὰ τίμια λείψανά του στὴ Βασιλεύουσα καί, πιθανώτατα, αὐτόπτης τῶν πλείστων περιγραφομένων ἀπ᾽ αὐτὸν θαυμάτων[14] . Τὸ Ἐγκώμιον ἐκφωνήθηκε προφανῶς ὡς πανηγυρικὸς λόγος πρὸς τὸν ἅγιο Θεράποντα στὸν ὡς ἄνω ναὸ τῆς Θεοτόκου πλησίον τῆς Ἐλαίας, ἐνόσω βρίσκονταν ἀποτεθειμένα ἐκεῖ τὰ ἱερά του λείψανα.

Δυστυχῶς, λιτότατες, ἀόριστες καὶ χωρὶς χρονολογικὸ πλαίσιο εἶναι οἱ βιογραφικὲς στὸν ἅγιο ἀναφορὲς τοῦ Ἐγκωμίου, γιατὶ προφανῶς τόσα γνώριζαν οἱ Κύπριοι πληροφοριοδότες τοῦ ἀνωνύμου συγγραφέα του. Ἀναφέρεται λοιπὸν ἐκεῖ, ὅτι ὁ Θεράπων καταγόταν ἀπὸ τὴν ἑῴα (Ἀνατολή)[15] , ὅπου εἶχε γεννηθεῖ καὶ εἶχε γίνει μοναχός, διάγοντας ἐνάρετη ζωή, ἐπισφράγισε δὲ τὸν βίο μὲ τὸ αἷμα καὶ τοὺς ἰδρῶτες τοῦ μαρτυρικοῦ του τέλους εὑρισκόμενος σὲ γεροντικὴ ἡλικία, ἀφήνοντας στὴ γῆ τὰ ἱερά του λείψανα[16] . Καὶ ὁ δίκαιος μισθαποδότης Θεὸς τὸν ἀντάμειψε μὲ τὴ χάρη τῶν θαυμάτων, τὴν ὁποία πλούτισε ὅλη ἡ Ἀνατολή, καὶ ἰδιαίτερα ἡ Κύπρος[17] . Οἱ Κύπριοι, τιμώντας τον, ἀνήγειραν περίλαμπρο ναὸ στὸν χῶρο τοῦ μαρτυρίου του, ὅπου κατατέθηκαν τὰ χαριτόβρυτά του λείψανα[18] , καὶ ὅπου παρέμειναν μέχρι τὴν πρώτη ἀραβικὴ κατὰ τῆς νήσου ἐπιδρομὴ (ἔτος 649). Πρὶν ὅμως ἀπὸ τὴ δεύτερη, ἀπαντώντας σὲ σχετικὴ ἐρώτηση-παράκληση τῶν πιστῶν, ὁ ἅγιος τοὺς πρόσταξε μὲ θαυμαστὴ ἐμφάνειά του νὰ ἀναχωρήσουν καὶ οἱ ἴδιοι ἀπὸ τὴ νῆσο καὶ νὰ συναποκομίσουν καὶ τὰ λείψανά του, διότι ἐπρόκειτο νὰ ὑποστεῖ μεγάλη καταστροφὴ ἀπὸ τοὺς Ἄραβες εἰσβολεῖς ὁλόκληρη ἡ Κύπρος[19] . Στὴ συνέχεια, ὁ συγγραφέας ἀφηγεῖται τὰ τῆς μετανάστευσης τῶν Κυπρίων στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τῆς ἐκεῖ μετακομιδῆς τῶν τιμίων τοῦ ἁγίου λειψάνων, ἐπισημαίνοντας καὶ τὸ θαυμαστὸ γεγονὸς τῆς κατὰ τὸν πλοῦν μεγάλης μυροβλυσίας τους[20] . Ἀφοῦ λοιπὸν ἀφίχθηκαν τὰ τίμια ἐκεῖνα λείψανα στὴν Κωνσταντινούπολη, ὁ φύλακάς τους τὰ εἶχε ἐκεῖ κρυμμένα γιὰ ἀρκετὸ χρόνο σὲ κάποιο μικρὸ οἶκο. Μὲ θεϊκὴ ὅμως παρακίνηση, τὰ παρέδωσε τελικὰ στὸν ἱερέα τοῦ ὡς ἄνω ναοῦ τῆς Θεοτόκου «πλησίον τῆς ἐλαίας»[21] , ὁπόταν ἄρχισαν νὰ ἐπιτελοῦν πάμπολλες θαυματουργίες, τὶς ὁποῖες καταγράφει ὁ εὐλογημένος ἀνώνυμος ἐγκωμιαστής, καθόσον ὑπῆρξε αὐτήκοος ἢ καὶ αὐτόπτης μάρτυς τῶν περισσοτέρων ἀπὸ αὐτές[22] . Τὸ Ἐγκώμιον καταλήγει σὲ μία πανηγυρικὴ ἀποστροφὴ πρὸς τὸν ἅγιο καὶ δοξολογία τοῦ Θεοῦ[23] .

Οἱ ὑπόλοιπες ἁγιολογικὲς γιὰ τὸν ἅγιο πηγὲς ἀρύονται ἄμεσα ἢ ἔμμεσα ἀπὸ τὸ Ἐγκώμιον τοῦτο, καὶ πάντως ἀκολουθοῦν κοινὴ ἁγιολογικὴ παράδοση. Αὐτὲς εἶναι:

2. «Βίος ἐν συντόμῳ καὶ μερικὴ θαυμάτων διήγησις τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου ἱερομάρτυρος Θεράποντος ἐπισκόπου Κύπρου» (BHG 1797). Συνεκδόθηκε ἀπὸ τὸν L. Deubner μὲ τὸ ὡς ἄνω Ἐγκώμιον[24] , καὶ ἀποτελεῖ μία σύνοψή του. Ὁ ἄγνωστος ὅμως συγγραφέας του, ἀφοῦ δηλώσει τὴν ἄγνοιά του περὶ τῶν τοῦ βίου τοῦ ἁγίου καὶ τὴ σχετικὴ ἀπορία του (μοτίβο, ποὺ ἀκολουθεῖται σὲ ὅλα τὰ ἐφεξῆς παλαιὰ

συναξάρια τοῦ ἁγίου) καὶ σημειώσει ὅτι παρέλαβε καὶ ἐξ ἀκοῆς τὰ λίγα γνωστὰ γιὰ τὸν ἅγιο, προσθέτει νέα στοιχεῖα ἢ διασαφηνίζει ὁρισμένα ἀοριστολογούμενα στὸ Ἐγκώμιον: Ὁ Θεράπων «καὶ τῆς θείας καὶ ἱεραρχικῆς τιμῆς διὰ τὸν ἐνάρετον αὐτοῦ καὶ ἔνθεον βίον ἀξιοῦται, οὐκ ἄνευ δὲ βίας εἰς τοῦτο ἐλθών». Ἀφοῦ δὲ διέπρεψε στὴν ἀρχιερωσύνη γιὰ ἀρκετὰ ἔτη, διδάσκοντας τὴν Ὀρθόδοξη πίστη καὶ ἐνεργώντας παράδοξα θαύματα, τελειώθηκε στὴν Κύπρο μὲ μαρτυρικὸ θάνατο. Ἀκολουθεῖ ἡ διήγηση γιὰ τὴ μετακομιδὴ τῶν λειψάνων του στὴ Βασιλεύουσα καὶ γενικὴ ἀναφορὰ στὰ ἐκεῖ πάμπολλα θαύματά του.

3. «Βίος καὶ θαυμάτων διήγησις τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Θεράποντος, ἐπισκόπου γενομένου Κύπρου» (BHG Nov Auct 1798c). Ὁ Βίος αὐτὸς παραμένει εἰσέτι ἀνέκδοτος καὶ ἐναπόκειται στὸν κώδ. Crypt. (Κρυπτοφέρρης) Β α 22 (17ου αἰ.)[25] , φφ. 162r-163r (ὁ αὐτὸς Βίος ἐπαναλαμβάνεται, γραμμένος ἀπὸ ἄλλο, σύγχρονο χέρι, καὶ στὰ φφ. 202v-203v). Ὁ ἀνώνυμος καὶ λόγιος συμπιλητὴς τοῦ συναξαριακοῦ τούτου κειμένου ἀρύεται προφανῶς ἄμεσα ἀπὸ τὶς ἀνωτέρω δύο πηγές, καὶ ἴσως καὶ ἀπὸ τὰ κατωτέρω μεσοβυζαντινὰ Συναξάρια. Ἀφοῦ ἐκφράσει τὴν ἄγνοια γιὰ βιογραφικὰ τοῦ ἁγίου στοιχεῖα, ἕνεκα μὴ καταγραφῆς τους ἀπὸ προγενέστερους, καὶ ὑποδηλώνοντας ἀόριστα τὶς πηγές του («φασὶ γοῦν οἱ τὰ περὶ τοῦ μακαρίου τοῦδε ἀμυδρῶς ἄγαν σκιαγραφήσαντες»), συνοψίζει τὶς λιτὲς τῶν ὡς ἄνω πηγῶν βιογραφικὲς πληροφορίες γιὰ τὸν ἅγιο καὶ τὸ θαῦμα τῆς κατὰ τὸν πλοῦν πρὸς τὴ Βασιλεύουσα μυροβλυσίας του. Τὸ κείμενο καταλήγει ἀπότομα, ἀμέσως μετὰ τὴν περιληπτικὴ παράθεση τοῦ παραδιδομένου στὸ Ἐγκώμιον πρώτου θαύματος τοῦ ἁγίου στὴν πόλη (θεραπεία τοῦ Ἰταλοῦ Φλωρίνου). Εἶναι προφανὲς ὅτι στὸ ἀρχικὸ κείμενο, ποὺ ἀντιγράφει ὁ γραφέας τοῦ παρόντος χειρογράφου, ὑπῆρχε καὶ συνέχεια (προφανῶς περιληπτικὴ παράθεση καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ ἁγίου θαυμάτων), ἀλλὰ φαίνεται τὸ πρωτότυπο τοῦ γραφέα μας ἦταν ἐλλειπὲς στὸ σημεῖο αὐτό, γι᾽ αὐτὸ καὶ ἐπισημειώνει, «λείπει» (ἡ συνέχεια). Δύο εἶναι τὰ ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα τοῦ κειμένου τούτου: Ἡ ἄνοδος στὸ ἐπισκοπικὸ ἀξίωμα τοῦ Θεράποντος[26] καί, κυρίως, ὅτι ἡ μετακομιδὴ τοῦ λειψάνου του στὴν Πόλη, ἕνεκα ἐπικειμένης ἀραβικῆς ἐπιδρομῆς, ἔγινε χρόνια πολλὰ μετὰ τὸ μαρτύριό του[27] .

4. Τὰ ἐπίτομα συναξάρια στὶς μεσοβυζαντινῆς περιόδου συναξαριακὲς συλλογὲς (Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως[28] καὶ Μηνολόγιον Βασιλείου τοῦ Β΄[29]), ποὺ ἀκολουθοῦν τὴν αὐτὴ μὲ τὶς ἀνωτέρω πηγὲς παράδοση, τὴν ὁποία καὶ ἀποτυπώνουν συνοπτικώτατα. Ἀμφότερα τονίζουν ὡς πηγές τους γιὰ τὰ λιτότατα καὶ πάλιν βιογραφικὰ τοῦ ἁγίου στοιχεῖα «τὴν ἐξ ἀγράφου παραδόσεως παρὰ τῶν προγενεστέρων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν εἰκόνων αὐτοῦ» πληροφόρηση. Τὸ ὑπόμνημα στὸ Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως κατακλείει μὲ τὴ σημαίνουσα μαρτυρία ὅτι ἡ σύναξη τοῦ ἁγίου στὴ Βασιλεύουσα ἐτελεῖτο «ἐν τῷ ἁγιωτάτῳ μαρτυρίῳ αὐτοῦ, τῷ ὄντι πλησίον τῆς Ἐλαίας». Τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ περιεχόμενο στὸ Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως ὑπόμνημα περιελήφθη στὰ ἐν χρήσει Μηναῖα[30].

5. Συναξάριον Ἀγκλεισίδων Λάρνακας (Κύπρου). Τὸ νεώτερο αὐτὸ συναξάριο, ὅπως καὶ ἡ Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Θεράποντος, στὴν ὁποία ἐντάσσεται, γράφηκαν ἀπὸ τὸν παπᾶ Ἰωάννη Στυλιανοῦ (ἔτος 1929), ἐφημέριο τοῦ χωριοῦ Ἀγκλεισίδων τῆς ἐπαρχίας Λάρνακας, ὅπου ναὸς τοῦ ἱερομάρτυρος Θεράποντος, στὸν ὁποῖο καὶ φυλάσσεται τὸ ἐν λόγῳ χειρόγραφο[31] . Τὸ παρὸν συναξάριο ἀποτελεῖ βεβαίως διασκευὴ ἐπὶ τὸ ἁπλούστερο (σὲ ἁπλὴ καθαρεύουσα) τοῦ ἀνωτέρω ὑπομνήματος τοῦ Συναξαρίου Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ σ᾽ αὐτὸ παρεμβάλλονται οἱ ἑξῆς ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρουσες σημαντικὲς μαρτυρίες (διορθώνουμε σιωπηρὰ τὶς μικρὲς ἀνορθογραφίες): «Οὗτος ὁ ἅγιος ἱερομάρτυς τοῦ Χριστοῦ Θεράπων... ὑπολαμβάνομεν πὼς ἀρχιεράτευσεν εἰς τὴν χώραν τοῦ Λαρνάκου (=πόλη τῆς Λάρνακας)... Ὁ τάφος του καὶ τὸ ἀσκητήριόν του εὑρίσκεται, καθὼς τὸ ἱστοροῦσιν, εἰς τὴν χώραν τοῦ Λαρνάκου (εἰς τοποθεσίαν ὀνομαζομένην Ττουραπῆ-σεχῆ). Τὸν τάφον του τὸν ἐτίμησαν καὶ τὸν τιμοῦμεν οἱ προγενέ-στεροι καὶ ἡμεῖς μέχρι σήμερον. Μάλιστα δὲ τοῦ ἔκτισαν ἐκκλησίαν καὶ κελλία, ὡς μοναστήριον, μὲ μεγάλο περιβόλι... Ὁ δὲ τάφος του, ὅστις εὑρίσκεται εἰς τὴν Λάρνακα (Ττουραπῆ-σεχῆ), ἂν καὶ ἐβεβηλώθη ἀπὸ τοὺς ἀθέους Ἀγαρηνούς, {καὶ} αὐτὸς καθ᾽ ἑκάστην πηγάζει πηγὰς ἰαμάτων καὶ λαύρους πυρετοὺς διώκει, εἰς δόξαν Θεοῦ...[32] » . Γιὰ τὰ ἐδῶ παρεχόμενα στοιχεῖα γιὰ τὸν τάφο καὶ ναὸ τοῦ ἁγίου θὰ μιλήσουμε κατωτέρω. Τὸ σημαντικὸ ἐν προκειμένῳ εἶναι ὅτι τὸ κείμενο τοῦ π. Ἰωάννη ἀποτελεῖ αὐθεντικὴ ἐπισφράγιση τῆς ἀρχαίας τοπικῆς παράδοσης, ὅτι ὁ ἅγιος Θεράπων ὑπῆρξε ἐπίσκοπος Κιτίου (ἐδῶ προστίθεται ὅτι καὶ μόνασε ἐκεῖ), ὅπου καὶ μαρτύρησε καὶ τάφηκε (προσδιορίζεται καὶ ὁ χῶρος τοῦ τάφου του), καὶ ὅτι τὸ χάρισμα τῆς θαυματουργίας του συνεχίσθηκε διαχρονικὰ στὸν τάφο του, καὶ μετὰ τὴ μετακομιδὴ τῶν λειψάνων του στὴ Βασιλεύουσα.

Τὰ σχετικὰ συναξαριακὰ κείμενα νεωτέρων Συναξαριστῶν[33] ἀποτελοῦν ἀναπαραγωγὴ τῶν ἀνωτέρω συναξαρίων, χωρὶς νὰ προσφέρουν ὁποιαδήποτε περαιτέρω σημαντικὴ πληροφορία.

Ἀφήσαμε ἐπὶ σκοποῦ τελευταῖο, ἂν καὶ χρονολογικὰ προηγεῖται κάποιων ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω, τὸ συναξάριο, ποὺ περιέχεται στὴν Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου, ποὺ ἐκδόθηκε στὴ Βενετία τὸ 1801[34] , γιατὶ μᾶς εἰσάγει στὴν ὅλη προβληματικὴ περὶ τοῦ πλαστοῦ προσώπου ἑνὸς ἄλλου δῆθεν ἐν Κύπρῳ ἱερομάρτυρος Θεράποντος, ποὺ θὰ ἐξετάσουμε σ᾽ αὐτὴ τὴ συνάφεια. Τὸ ἐν λόγῳ συναξάριο μᾶς ἀφηγεῖται περὶ τοῦ ἱερομάρτυρος Θεράποντος, δῆθεν ἐπισκόπου Ἀλαμανίας. Ἐδῶ, δὲν ἔχουμε μόνο πλαστὸ συναξάριο, ἀλλὰ καὶ πλαστὸ πρόσωπο. Καὶ ἐξηγούμαστε. Παρόλη τὴ σύγχυση, ποὺ προέκυψε σὲ νεώτερους χρόνους, ἕνεκα τοῦ πλαστοῦ τούτου προσώπου, ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια, ἕνα μόνον Θεράποντα ἱερομάρτυρα στὴν Κύπρο γνωρίζουν. Τὰ σχετικὰ πρὸς τὸ πλαστὸ τοῦτο πρόσωπο τοῦ ἐξ Ἀλαμανίας (δηλ. Γερμανίας) ἢ Ἀλαμάνου[35] ὁμωνύμου ἱερομάρτυρος ἀποτελοῦν δημιούργημα τῆς ὄψιμης ἐν Κύπρῳ τουρκοκρατίας, καὶ περιλήφθηκαν ἀρχικὰ στὴν ἀνωτέρω Ἀκολουθία του στὴ Βενετία, ἀπ᾽ ὅπου ἀνατύπωσαν, τόσο ὁ Κωνσταντῖνος Σάθας[36] , ὅσο καὶ οἱ μεταγενέστερες Ἀκολουθίες (βλ. στὸ οἰκεῖο κεφάλαιο κατωτ.), ἐντάχθηκαν δὲ δυστυχῶς καὶ σὲ νεώτερα ἁγιολογικὰ κ.ἄ. ἔργα[37] . Ἐξετάζοντας τὸν Βίο τοῦ λεγομένου Ἀλαμάνου Θεράποντος, ἀποδεικνύεται ἀναμφίβολα πλαστός: Ἀποτελεῖ συμπίλημα ἀπὸ τεμάχια Βίων ἢ συναξαρίων διαφόρων ἁγίων μαζὶ μὲ βασικὰ σημεῖα τῶν ὡς ἄνω ἁγιολογικῶν πηγῶν τοῦ αὐθεντικοῦ ὁμωνύμου ἱερομάρτυρος καὶ τοπικὲς παραδόσεις. Ὁ Θεράπων ἐδῶ θεωρεῖται καταγόμενος ἀπὸ τὴν Ἀλαμανία (=Γερμανία), ὅπου ἔγινε ἐπίσκοπος καὶ ἄκμασε ἐπὶ εἰκονομαχίας, ὑπέμεινε δὲ βασανιστήρια ἀπὸ τοὺς εἰκονομάχους, γιὰ νὰ ἐκδιωχθεῖ στὴ συνέχεια ἀπὸ τὴ χώρα του καὶ νὰ μεταβεῖ γιὰ προσκύνημα στὰ Ἱεροσόλυμα, ὅπου τέλεσε πολλὰ θαύματα (κοινοὶ ἁγιολογικοὶ τόποι). Τὸ ἐκεῖ θαῦμα ἀνάστασης υἱοῦ κάποιας Ἑβραίας χήρας, λ.χ., παραπέμπει σὲ γνωστὰ ἀντίστοιχα θαύματα στοὺς Βίους τῶν ἁγίων Ἐπιφανίου τοῦ Μεγάλου (BHG 596)[38] , Σπυρίδωνος, ἐπισκόπου Τριμιθοῦντος τοῦ θαυματουργοῦ (BHG 1647)[39] , ἢ ἀκόμη καὶ στὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου θαῦμα τῆς ἀνάστασης τοῦ υἱοῦ τῆς χήρας τῆς Ναΐν[40] . Στὴ συνέχεια φέρεται ἐρχόμενος στὴν Κύπρο, ὅπου κατέστη ἐπίσκοπος πόλεως γιὰ τὴ θαυμαστή του πολιτεία καὶ τὰ θαύματα, ποὺ ἐνεργοῦσε. Τὰ περὶ τῆς θεραπείας τοῦ Σωσίου στὴ νῆσο λήφθηκαν αὐτολεξεὶ ἀπὸ τὸ συναξάριο τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου (BHG Auct. 101b· βλ. SynEcclCon 265-268). Ἀκόμη, παρεισάγεται ἀντιπαράθεση τοῦ Θεράποντος πρὸς τοὺς Θεοπασχίτες, ὅπου, ἡ σὲ ὀπτασία ὅραση τοῦ Κυρίου σὲ σχῆμα νεογνοῦ παιδιοῦ, ποὺ ἔφερε χιτῶνα διερρηγμένο, ἀντιγράφηκε σχεδὸν αὐτολεξεὶ ἀπὸ τὸ συναξάριο Πέτρου τοῦ ἱερομάρτυρος, ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας (βλ. SynEcclCon 256-258). Τέλος, ἡ ταυτότητα βασικῶν σημείων τοῦ πλαστοῦ τούτου Βίου πρὸς τοὺς Βίους καὶ τὰ συναξάρια τοῦ γνησίου ὁμωνύμου ἱερομάρτυρος,

ὅπως τὸ μαρτυρικὸ τέλος ἀπὸ βαρβάρους (ἐδῶ εἶναι οἱ Ἄραβες) στὴν πόλη ποὺ ἐπισκόπευε καὶ ἡ μεταφορὰ τῶν λειψάνων του στὴν Κωνσταντινούπολη, μᾶς πείθουν ἀβίαστα ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου[41] *. Σημειωτέον ὅτι ἡ μνήμη τοῦ ἱερομάρτυρος Θεράποντος στὴν Κύπρο (ὅπως θὰ ἀναφέρουμε λεπτομερέστερα στὴν κατωτ. σχετικὴ ἑνότητα) τελεῖται, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς 14 Μαΐου, καὶ στὶς 14 Ὀκτωβρίου, ὅπως στὰ χωριὰ Ἅγιος Θεράπων Λεμεσοῦ καὶ Ἀγγαστῖνα Μεσαορίας*[42] *. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μνήμη τοῦ πλαστοῦ τούτου Θεράποντος τίθεται στὶς 14 Ὀκτωβρίου, ὑποθέτω ὅτι στόχος τοῦ ἀνωνύμου συμπιλητῆ*[43] *ὑπῆρξε ἡ συμπλήρωση καὶ διαφοροποίηση τοῦ Βίου τοῦ αὐθεντικοῦ ἱερομάρτυρος Θεράποντος, πρὸς δημιουργία νέου φερωνύμου ἁγίου, γιὰ νὰ δικαιολογηθεῖ ἔτσι ἡ διαφορὰ αὐτὴ τῆς ἡμέρας ἑορτασμοῦ τοῦ ἱερομάρτυρος!*

Τρία θέματα πρέπει ἀκόμη νὰ ἐξετασθοῦν ἐδῶ, τὰ ὁποῖα παραμένουν μετέωρα ἢ καὶ ἀσαφῆ στὶς ἀνωτέρω ἀρχαῖες ἁγιολογικὲς πηγές: α. Ὁ χρόνος ἀκμῆς τοῦ ἁγίου, β. ἡ πόλη, ποὺ ὑπῆρξε ἕδρα τῆς ἐπισκοπῆς του καί, γ. ὁ χρόνος μετακομιδῆς τοῦ λειψάνου του στὴν Κωνσταντινούπολη.

α. Καταρχήν, δεδομένης τῆς μοναστικῆς ἰδιότητας τοῦ ἁγίου καὶ ἄρα προϋποτιθέμενης τῆς καθιέρωσης τῆς μοναδικῆς πολιτείας, συνεπάγεται ὅτι ὁ ἅγιος ἄκμασε τουλάχιστον περὶ τὰ τέλη τοῦ 3ου/ἀρχὲς 4ου αἰώνα[44] *. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ ὅριο post quem. Τὸ ὅριο ante quem καθορίζεται ἀπὸ τὸ ἔτος ἔναρξης τῶν ἀραβικῶν κατὰ τῆς νήσου ἐπιδρομῶν (649)*[45] *, σύμφωνα μὲ τὴ σαφῆ μαρτυρία τῶν ἁγιολογικῶν πηγῶν. Ὁρισμένοι συγγραφεῖς*[46] *, ἀφορμώμενοι ἀπὸ τὴν ἀναφορὰ τοῦ ὡς ἄνω πλαστοῦ Βίου γιὰ μαρτυρικὸ τέλος τοῦ ἁγίου ἀπὸ τοὺς Ἄραβες, θεώρησαν ὅτι τελειώθηκε τὸ 632, κατὰ τὴν ὑποτιθεμένη ὑπὸ τὸν Ἀβουβεκὴρ (ἢ Ἀβουβάχαρο ἢ Ἄμπου Μπὰκρ) διενεργηθεῖσα καὶ ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο Πορφυρογέννητο*[47] *μαρτυρούμενη κατὰ τῆς Κύπρου ἀραβικὴ ἐπιδρομή, ὁπόταν, ὅπως λέγει ὁ τελευταῖος, οἱ εἰσβολεῖς κατέλαβαν προσωρινὰ τὸ Κίτιο. Ἡ ἀναφορὰ ὅμως αὐτὴ τοῦ Κωνσταντίνου, ὅπως καὶ ἄλλες, σύμφωνα μὲ τὴ νεώτερη καὶ κοινῶς ἀποδεκτὴ ἔρευνα*[48] *, εἶναι ἐσφαλμένη, ὡς ἱστορικὰ ἀνυπόσταση. Ἐξάλλου, ἐὰν ἀλήθευε, θὰ παρέμεινε στὴ μνήμη τῶν -μετὰ ἀπὸ ὄχι πολλὰ ἔτη- Κυπρίων μεταναστῶν στὴ βασιλεύουσα (εἴτε λίγο πρὶν τὸ 650, εἴτε τὸ 690· βλ. στὴ συνέχεια), οἱ ὁποῖοι καὶ διηγήθηκαν ὅ,τι γνώριζαν περὶ τοῦ ἁγίου στὸν πρῶτο βιογράφο καὶ ἀνώνυμο ἐγκωμιαστή του. Περαιτέρω, τὸ ὅτι οἱ ἀραβικὲς ἐπιδρομὲς κατὰ τῆς νήσου συνέβηκαν ἀρκετὸ χρόνο μετὰ τὸ μαρτύριο τοῦ Θεράποντος προσβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὴ σχετικὴ ἀναφορὰ τοῦ ἀνωτέρω ἀνεκδότου συναξαρίου του (BHGna 1798c): «χρόνοις τοιγαροῦν ὕστερον ἱκανοῖς (μετὰ τὸ μαρτύριό του), μελλόντων τῶν Ἀγαρηνῶν τὴν πόλιν (τοῦ Κιτίου, ἢ τὴν Κύπρο) πορθεῖν»*[49] *. Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω, τρεῖς ἐκδοχὲς εἶναι δυνατές, κατὰ τὴ γνώμη μας, γιὰ τὸν χρόνο μαρτυρίου τοῦ ἁγίου: 1. Κατὰ τὸν Μεγάλο Διωγμὸ στὴν Ἀνατολή, ἐπὶ Διοκλητιανοῦ καὶ Γαλερίου (23.02.303 κ.ἑξ.), ὁπόταν τελειώνονται καὶ ἀρκετοὶ ἄλλοι μάρτυρες στὴ νῆσο, καὶ δὴ ἐπίσκοποι καὶ κληρικοί*[50] *· 2. κατὰ*

τοὺς διωγμοὺς ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου (Δεκέμβριος 361-Ἰούνιος 363)[51] , ἂν καὶ δὲν ἔχουμε σαφεῖς μαρτυρίες γιὰ τὴν ὕπαρξη τότε διωγμῶν καὶ στὴν Κύπρο καί, 3. κατὰ τὸν 5ο αἰῶνα. Τὴν τελευταία αὐτὴ ἐκδοχὴ συνδέουμε πρὸς τὶς ἐπιδρομὲς τῶν Βανδάλων[52] κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτο καὶ ἐναντίον τῆς Κύπρου, οἱ ὁποῖες δὲν μαρτυροῦνται μὲν ἀμέσως ἀπὸ γραπτὲς (τουλάχιστον γνωστὲς πηγές), ἀλλ᾽ ἐπιβεβαιώνονται ἀπὸ νομισματικὰ κ. ἄ. εὑρήματα, τὰ ὁποῖα ὑποδηλώνουν τὶς καταστροφές, ποὺ ἡ νῆσος ὑπέστη ἀπὸ αὐτούς[53] . Ἂς σημειωθεῖ ὅτι τὸ μένος τῶν Βανδάλων κατὰ τῶν παραμεσογείων Ὀρθοδόξων χριστιανικῶν λαῶν ἐξαπτόταν, ὄχι μόνο ἀπὸ τὸν ἰσχυρὸ φυλετισμό τους καὶ τὶς ἔντονες ἀντιπαραθέσεις μὲ τὸ Βυζαντινὸ κράτος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι τύγχαναν αἱρετικοί, δηλαδὴ ζηλωτὲς ἀρειανοί[54] . Τὸ μαρτύριο τοῦ ἁγίου κατὰ τὶς δύο πρῶτες ἐκδοχὲς (ἐπὶ εἰδωλολατρίας) ὑπονοοῦν καὶ οἱ ὑμνογράφοι, Ἰωσὴφ ὁ Θεσσαλονίκης καὶ Γεώργιος Νικομηδείας στὶς ᾀσματικές τους Ἀκολουθίες πρὸς τὸν ἅγιο (βλ. κατωτέρω).

β. Ἡ πόλη, στὴν ὁποία ὁ ἅγιος Θεράπων ὑπῆρξε ἐπίσκοπος καὶ μαρτύρησε, σύμφωνα μὲ παλαιὰ τοπικὴ παράδοση, ὑπῆρξε τὸ ρωμαϊκὸ-βυζαντινὸ Κίτιο (ποὺ κατελάμβανε μέρος τῆς σημερινῆς Λάρνακας)[55] . Ἡ παράδοση αὐτὴ εἶναι ἄμεσα συνδεδεμένη, καὶ εὔλογα στηρίζεται, πρὸς τὴν ὕπαρξη στὸν χῶρο τοῦ Κιτίου ἀρχαίου ὑπογείου ναϊδρίου στὸ ὄνομά του (βλ. στὴν οἰκεία ἑνότητα κατωτ.), τὸ ὁποῖο ἀναμφίβολα λειτούργησε ὡς Μαρτύριο τοῦ Ἁγίου Θεράποντος, ὅπου καὶ τὰ λείψανά του φυλάσσονταν μέχρι τὴ μετακομιδή τους στὴν Κωνσταντινούπολη[56] . Τὴν παράδοση τούτη ἐπισφραγίζει καὶ τὸ ὡς ἄνω νεώτερο συναξάριο τοῦ ἁγίου στὴ χειρόγραφη ἀπὸ τὸν παπᾶ Ἰωάννη Στυλιανοῦ Ἀκολουθία (ἔτος 1929) στὸ χωριὸ Ἀγκλεισίδες Λάρνακας.

γ. Δύο ἐκδοχὲς εἶναι δυνατές, γιὰ τὸν χρόνο μετακομιδῆς τῶν λειψάνων τοῦ ἁγίου στὴ Βασιλεύουσα:

1. Σύμφωνα μὲ τὸ ἀνωτέρω Ἐγκώμιον (BHG 1798), αὐτὴ ἔγινε πρὶν ἀπὸ τὴ δεύτερη κατὰ τῆς νήσου ἀραβικὴ ἐπιδρομή (650)[57] , μαζὶ μὲ μία μαζικὴ μετανάστευση τῶν Κυπρίων πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπως τεκμαίρεται ἀπὸ τὴ διήγηση γιὰ τὸ μεγάλο θαῦμα, ποὺ συνέβηκε κατὰ τὸν πλοῦν: Τόσο πολὺ μυρόβλυσαν τὰ λείψανα τοῦ ἁγίου, ὥστε ἡ εὐωδία ἔγινε αἰσθητὴ στοὺς συμπλέοντες «ἀπὸ σημείων τριῶν (=χιλιομέτρων) ὄπισθεν καὶ κατὰ πλευρὰν» τοῦ πλοίου, ὅπου ἦταν τὰ ἱερὰ λείψανα[58] . Τοῦτο φανερώνει ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ ὁλόκληρη νηοπομπή. Βεβαίως, σήμερα δὲν ὑπάρχουν ἄλλες παράλληλες μαρτυρίες. Τέτοια ὅμως μαζικὴ μετανάστευση συνέβηκε κατὰ τὴ μετοικεσία τῶν Κυπρίων ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανὸ Β΄ τὸν Ρινότμητο στὸν Ἑλλήσποντο (690)[59] , ἡ ὁποία καὶ μαρτυρεῖται ἀπὸ τὶς πηγές.

2. Ὁδηγούμαστε ἔτσι στὴ δεύτερη ἐκδοχή, ὅτι ἡ ἐν λόγῳ μετακομιδὴ ἔγινε κατὰ τὸ 690.

Πάντως ἡ πρώτη ἐκδοχὴ εὐοδώνεται καὶ ἀπὸ τὸ ἐν λόγῳ Ἐγκώμιον. Τόσο, γιατὶ τὰ γεγονότα ποὺ διηγήθηκαν στὸν συντάκτη τοῦ Ἐγκωμίου οἱ Κύπριοι μετανάστες ἦταν σχετικὰ νωπά, ὅσο καὶ γιατί, μετὰ τὴ μεταφορὰ τῶν ἱερῶν λειψάνων στὴ Βασιλεύουσα, κατὰ τὸν αὐτὸ συγγραφέα, «κατεκρύπτετο μὲν γὰρ οἰκίσκῳ τινὶ ***μέχρι πολλοῦ*** *(=γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα) μετὰ τὴν εἰς ἡμᾶς εὐκταίαν ἐπιδημίαν ἡ ἱερά σου θήκη, πανόλβιε»*[60] *. Ὁ δὲ συγγραφέας, ὅπως προελέχθη, γράφει τὸ Ἐγκώμιον περὶ τὰ τέλη 7ου/ἀρχὲς 8ου αἰ.*

Β. Βίος-Μαρτύριο

Ὁ ἅγιος ἱερομάρτυς Θεράπων ἄκμασε, εἴτε κατὰ τὸν 3ο/4ο αἰ., εἴτε κατὰ τὸν 4ο/5ο αἰ. Καταγόταν ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ (Συροπαλαιστίνη ἢ Μεσοποταμία;), ὅπου εἶχε ἀρχικὰ γίνει μοναχός, καὶ διερχόταν ἐκεῖ ἐνάρετη ἀσκητικὴ ζωή. Ἀργότερα μετέβη στὴν Κύπρο, ποὺ ἀποτέλεσε περίφημο μοναστικὸ καταφύγιο κατὰ τὴ βυζαντινὴ περίοδο καὶ ὅπου ἀνθοῦσε ἡ μοναδικὴ πολιτεία ἤδη ἀπὸ τὸν 4ο αἰ. Ἐκεῖ, γιὰ τὴν ἔνθεο βιοτή του, μὲ τὴν ψῆφο κλήρου καὶ λαοῦ, ἐκλέχθηκε καὶ χειροτονήθηκε ἐπίσκοπος τῆς πόλης τοῦ Κιτίου. Ἀφοῦ δὲ διέπρεψε στὴν ἀρχιερωσύνη γιὰ ἀρκετὰ ἔτη, διδάσκοντας τὴν Ὀρθόδοξη πίστη καὶ ἐνεργώντας παράδοξα θαύματα, τελειώθηκε στὴν Κύπρο μὲ μαρτυρικὸ θάνατο, εἴτε κατὰ τοὺς διωγμοὺς ἐπὶ εἰδωλολατρίας (τοὺς τελευταίους ἐπὶ Διοκλητιανοῦ μεγάλους διωγμοὺς τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου αἰ. ἢ αὐτοὺς ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτη [361-363]), εἴτε σὲ κάποια ἐπίθεση τῶν Βανδάλων κατὰ τῆς Κύπρου τὸν 5ο αἰ. Ἐπισφράγισε ἔτσι ὁ Θεράπων τὸν βίο μὲ τὸ αἷμα καὶ τοὺς ἱδρῶτες τοῦ μαρτυρίου σὲ γεροντικὴ ἡλικία, ἀφήνοντας στὴ γῆ τὰ ἱερά του λείψανα.

Ὁ μισθαποδότης Θεὸς ἀντάμειψε τὸν ἅγιο μὲ τὴν πλουσιώτατη χάρη τῶν θαυμάτων, τὴν ὁποία πλούτισε ὅλη ἡ Ἀνατολή, καὶ ἰδιαίτερα ἡ Κύπρος. Οἱ Κύπριοι, τιμώντας τον, ἀνήγειραν περίλαμπρο ναὸ στὸν χῶρο τοῦ μαρτυρίου του, στὸν ὁποῖο κατατέθηκαν τὰ χαριτόβρυτά του λείψανα, ὅπου, σύμφωνα μὲ τὸν ἀνώνυμο ἐγκωμιαστή του, παρέμειναν μέχρι καὶ τὴν πρώτη ἀραβικὴ κατὰ τῆς νήσου ἐπιδρομὴ (ἄνοιξη/καλοκαίρι τοῦ 649). Πρὶν ὅμως ἀπὸ τὴ δεύτερη ἐπιδρομὴ (ἄνοιξη/καλοκαίρι τοῦ 650), ἀπαντώντας στὴ σχετικὴ ἐρώτηση-παράκληση τῶν πιστῶν, ὁ ἅγιος τοὺς πρόσταξε μὲ θαυμαστὴ ἐμφάνειά του νὰ ἀναχωρήσουν καὶ οἱ ἴδιοι ἀπὸ τὴ νῆσο καὶ νὰ συναποκομίσουν καὶ τὰ λείψανά του, διότι ἐπρόκειτο νὰ ὑποστεῖ μεγάλη καταστροφὴ ἀπὸ τοὺς Ἄραβες εἰσβολεῖς ὁλόκληρη ἡ Κύπρος. Ἡ μετακομιδὴ αὐτὴ τῶν λειψάνων τοῦ ἁγίου πράγματι ἔγινε, σὲ συνδυασμὸ μὲ μαζικὴ μετανάστευση τῶν Κυπρίων πρὸς τὴ Βασιλεύουσα. Τοποθετήθηκαν λοιπὸν σὲ λάρνακα τὰ τίμια τοῦ ἁγίου λείψανα καὶ μεταφέρθηκαν σὲ πλοῖο. Καί, ἐνῶ σκέπτονταν οἱ φύλακες τῶν λειψάνων νὰ ἀποκρύψουν τὴ μεταφορά τους, ὁ ἴδιος ὁ

ἅγιος τὴν ἀποκάλυψε: Ἐνῶ στὴν ἀρχὴ τοῦ πλοῦ ἄρχισαν νὰ ἀναδίδουν εὐωδία τὰ λείψανά του, κατόπιν ἐξέπεμψαν εὐώδη ἀτμὸ καὶ σὲ τόσο ἔντονο βαθμό, ποὺ ἔφθασε ἡ εὐωδία στοὺς συμπλωτῆρες στὰ ἄλλα πλοῖα ὁλόγυρα μέχρι τρία χιλιόμετρα! Καί, ὄχι μόνο τοῦτο, ἀλλὰ μυρόβλυσαν τόσο πολύ, ὥστε ὁρισμένοι μάζευσαν τὸ ἅγιο μῦρο σὲ γυάλινα ἀγγεῖα.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἀφίχθηκαν τὰ τίμια ἐκεῖνα λείψανα στὴν Κωνσταντινούπολη, ὁ φύλακάς τους τὰ εἶχε ἐκεῖ κρυμμένα γιὰ ἀρκετὸ χρόνο σὲ κάποιο μικρὸ οἶκο. Μὲ θεϊκὴ ὅμως παρακίνηση, τὰ παρέδωσε τελικὰ στὸν ἱερέα τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου «πλησίον τῆς ἐλαίας», ὁπόταν ἄρχισαν νὰ ἐπιτελοῦν πάμπολλες θαυματουργίες, οἱ ὁποῖες καὶ καταγράφονται στὸ ἀνώνυμο Ἐγκώμιον πρὸς τὸν ἅγιο. Ὁ ὄνομα καὶ πρᾶγμα θαυματουργὸς Θεράπων θεράπευε δαιμονιζόμενους, παράλυτους, κυλλούς, καρκινοπαθεῖς, ὑδρωπικούς, καὶ κάθε εἶδος χαλεπῆς νόσου. Γι᾽ αὐτὸ καὶ σύντομα (προφανῶς κατὰ τὸν 8ο αἰῶνα) ἀνοικοδομήθηκε κοντὰ στὸν ἐν λόγῳ ναὸ τῆς Θεοτόκου ἄλλος ναὸς στὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου, ὅπου καὶ μεταφέρθηκαν τὰ ἱερά του λείψανα, ποὺ συνέχισαν διαχρονικὰ νὰ θαυματουργοῦν.

Γ. Ἡ τιμή του

α. Ἡμέρα μνήμης

Ἡ ἡμέρα μνήμης τοῦ ἁγίου Θεράποντος ποικίλλει ἀρκετὰ στὴ χειρόγραφη παράδοση καὶ παραπέμπει στὸ γεγονὸς τῆς ἐξάπλωσης τῆς τιμῆς του στὴν Ὀρθόδοξη Ἀνατολή, μὲ ἐπίκεντρο τὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου μεταφέρθηκαν τὰ λείψανά του, ὅπως εἴδαμε, καὶ τιμήθηκαν ἐπίσημα ἤδη ἀπὸ τὸ ἔτος 700 περίπου. Παραθέτουμε στὴ συνέχεια ὅλες τὶς γνωστὲς ἡμέρες μνήμης του, ἐπισυνάπτοντας ἐνδεικτικὰ σχετικὲς πηγές.

α. 14 Μαΐου: Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως[61] .

β. 24 Μαΐου: Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως[62] .

γ. 25 Μαΐου: Τυπικὸ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας (10ος αἰ.)[63] · Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως[64] · Μηνολόγιον Βασιλείου τοῦ Β΄[65] .

δ. 26 Μαΐου: Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως[66] ·

ε. 27 Μαΐου: Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως[67] · τὸ Τυπικὸ τῆς Μονῆς τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ τῆς Μεσσίνης (ἔτος 1131)[68] .

Ϛ. 28 Μαΐου: Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως[69] .

β. Ναοὶ – ἁγιωνύμια στὴν Κύπρο καὶ τὸ ἐξωτερικὸ

Πρῶτος ναὸς τοῦ ἁγίου πρέπει νὰ ἦταν τὸ ταφικὸ παρεκκλήσιο (Μαρτύριο), ὅπου φυλασσόταν ἡ ἁγία λάρνακα μὲ τὰ ἱερά του λείψανα. Τὸ παρεκκλήσιο τοῦτο, σύμφωνα μὲ ἔντονη τοπικὴ παράδοση, μαρτυρίες θαυμάτων τοῦ ἁγίου, ἀλλὰ καὶ ἀρχαιολογικὰ τεκμήρια[70] *, θὰ μποροῦσε νὰ ταυτισθεῖ μὲ τὸν σωζόμενο μέχρι σήμερα ὑπόσκαφο ναΐσκο στὴν περιοχὴ Δροσιᾶς τῆς σύγχρονης πόλης τῆς Λάρνακας, μὲ τοπωνύμιο Ττουραπῆ-σεχῆ*[71] *(Ττουράπο εἶναι ὁ Θεράπων στὴν ἀραβική). Σύμφωνα μὲ σχετικὸ ἄρθρο τοῦ πρώην Διευθυντῆ τοῦ Τμήματος Ἀρχαιοτήτων Κύπρου, κ. Ἀθανάσιου Παπαγεωργίου, ὁ χῶρος τοῦ ἐν λόγῳ ἀρχαίου ναϊδρίου προϋπῆρχε ὡς «τάφος τῆς Κλασικῆς περιόδου, ποὺ εἶχε μετατραπεῖ σὲ ὑπόγεια μικρὴ ἐκκλησία μὲ τὴν προσθήκη ἡμικυκλικῆς ἀψίδας λαξευτῆς στὸ μαλακὸ βράχο τῆς περιοχῆς. Μέχρι πρὸ δεκαπενταετίας ἀκόμη (σημ.: δηλ. μέχρι πρὶν 30 περίπου χρόνια ἀπὸ σήμερα [2016]) ἐσώζονταν στὴ μισοκατεστραμμένη ἡμικυκλικὴ ἀψίδα λείψανα τεσσάρων στρωμάτων τοιχογραφιῶν, πολὺ κατεστραμμένων. Ἂν καὶ τὰ λείψανα τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ὑπογείου αὐτοῦ ναϊδρίου δὲν βοηθοῦν τὴ χρονολόγησή του, ἐν τούτοις μαρτυροῦν γιὰ τὴ μακροβιότητα τοῦ ναϊδρίου καὶ τὸν μακραίωνα σεβασμό, ποὺ ἀπέδιδαν οἱ κάτοικοι τοῦ Κιτίου στὸν ἅγιο, τοῦ ὁποίου κάποτε τὰ λείψανα ἐφυλάσσονταν ἐκεῖ. Διότι εἶναι ἀναμφισβήτητο, ὅτι τὸ ὑπόγειο αὐτὸ ναΐδριο χρησιμοποιήθηκε σὰν "Μαρτύριο". Ἡ ἐκκλησία ἦταν κτισμένη πάνω ἀπὸ τὸ ναΐδριο»*[72] *.*

Ἐπάνω ἀπὸ τὸ Μαρτύριο λοιπὸν τοῦτο εἶχε ἀνεγερθεῖ καὶ ὁ πρῶτος περίλαμπρος ναὸς (βασιλικὴ) στὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου, κατὰ τὴ μαρτυρία τοῦ ἀνωνύμου ἀρχαίου Ἐγκωμίου[73] *. Ἀσφαλῶς, σύμφωνα καὶ μὲ τοῦ ἁγίου τὴν πρόρρηση, ἡ πρώτη αὐτὴ βασιλική, ὅπως καὶ πλεῖστες ἄλλες, ὅπως ἀποδεικνύουν ἀρχαιολογικὲς μαρτυρίες καθόλο τὸ νησί, πρέπει νὰ καταστράφηκε ἀπὸ τοὺς ἄραβες εἰσβολεῖς. Μεταγενέστερος ναὸς τοῦ ἁγίου στὸν χῶρο πάντως ὑπῆρχε, ὁ ὁποῖος, μὲ τὴν κατάληψη τῆς Κύπρου ἀπὸ τοὺς Τούρκους (1570) μετατράπηκε σὲ μουσουλμανικὸ τέμενος, ποὺ διατήρησε, παρεφθαρμένο στὴν ἀραβική, τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου («Ττουραπῆ τεκκέ»). Τὸ τέμενος τοῦτο, ἐρειπωμένο ἤδη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰ.*[74] *, κατεδαφίστηκε περὶ τὰ μέσα τοῦ 20οῦ αἰ. καὶ ὁ χῶρος, ποὺ ἀνήκει στὸ Ἐβκάφ*[75] *, διαμορφώθηκε δυστυχῶς σὲ σταθμὸ πετρελαιοειδῶν.*

Ναοὶ στὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου Θεράποντος, σὲ λειτουργία ἢ ἐρειπωμένοι, ἢ καὶ ἁπλῶς ἁγιωνύμια, ὅπου ἄλλοτε ὑπῆρξε προφανῶς ναός, ὑπάρχουν στὴν Κύπρο σὲ διάφορα μέρη. Πρέπει ὅμως ἐξαρχῆς νὰ σημειώσουμε ὅτι σὲ ὁρισμένες περιπτώσεις ἡ τιμὴ τοῦ ἱερομάρτυρος Θεράποντος ἐπικράτησε ἐκεῖ, μὲ τὴ λήθη τῆς τιμῆς δύο ὁμωνύμων τοπικῶν ὁσίων, οἱ ὁποῖοι, σύμφωνα μὲ τοὺς ἐγχώριους χρονογράφους, καθὼς καὶ ἀρχαιολογικὰ κ. ἄ. τεκμήρια, τελειώθηκαν ἀσκητικὰ στὴ νῆσο. Τοῦτο συγκεκριμένα ἰσχύει μὲ βεβαιότητα γιὰ τοὺς ναοὺς καὶ τὴν τιμὴ τοῦ ἁγίου

Θεράποντος στὰ χωριὰ Ἀγγαστῖνα Μεσαορίας[76] καὶ Ἅγιος Θεράπων Λεμεσοῦ[77] . Ἄλλοι ναοὶ τοῦ ἱερομάρτυρος Θεράποντος: Στὸ χωριὸ Ἀκανθοῦ Ἀμμοχώστου (παλαιὸ παρεκκλήσι, ἀχρονολόγητο, κατεστραμμένο σήμερα ἀπὸ τοὺς Τούρκους)[78] , Ἀγκλεισίδες Λάρνακος (ἔτους 1733, ναὸς σὲ λειτουργία)[79] , ἐρείπια παρεκκλησίων στὰ χωριὰ τῆς Πάφου Γουδί[80] , Καραμούλληδες[81] καὶ Πραστειὸν Αὐδήμου[82] .

Ἕνεκα τῆς ἰδιαίτερης τιμῆς τοῦ ἁγίου Θεράποντος καὶ στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο, ἀναφέρουμε ἐπιγραμματικὰ ὅτι ναοί του ὑπάρχουν στὴν Ἀθήνα (Ζωγράφου), Θεσσαλονίκη (Κάτω Τούμπα), Μεσσηνία, Ἀνδρίτσαινα, Μυτιλήνη, στὶς Σέρρες καὶ στὴν Κρήτη[83] . Ἰδιαίτερα ὅμως γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη, πρέπει νὰ ἀναφέρουμε ὅτι ὁ βυζαντινός του ναὸς στὴν περιοχὴ τῆς Ἐλαίας δὲν σώζεται σήμερα. Ὑπάρχει ὅμως μικρὸς ναός του στὰ δυτικὰ καὶ πλησίον τῆς Ἁγίας Σοφίας, τῆς περιόδου τῆς τουρκοκρατίας τῆς Ἑλλάδας, ὅπου καὶ εἰκόνα του (19ου αἰ.) καὶ θαυματουργό του ἁγίασμα[84] .

γ. Τοιχογραφίες – φορητὲς εἰκόνες στὴν Κύπρο

Οἱ σωζόμενες εἰκόνες τοῦ ἁγίου Θεράποντος στὴν Κύπρο εἶναι δυστυχῶς εὐάριθμες. Εἶναι γνωστὲς δύο παλαιὲς τοιχογραφίες του, μία στὸν ναὸ τῆς Παναγίας Καθολικῆς στὰ Κούκλια τῆς Πάφου (14ου αἰ.)[85] καὶ ἡ ἄλλη στὸν ναὸ τοῦ Ἁγίου Μάμαντος Λουβαρᾶ (ἔτος 1495)[86] . Παλαιὲς φορητὲς εἰκόνες του σώζονται τρεῖς: Μία στὸ ἐπιστύλιο τοῦ εἰκονοστασίου στὸν ναὸ Τιμίου Σταυροῦ τοῦ Ἁγιασμάτι στὴν Πλατανιστάσα (16ου αἰ.·)[87] , ἡ δεύτερη στὸ εἰκονοστάσιο (ἄνω τμῆμα) τοῦ ἱεροῦ ναοῦ Χρυσοπολιτίσσης Λάρνακας (17ου αἰ.)[88] καὶ ἡ τρίτη στὸν ναὸ τοῦ Ἁγίου Θεράποντος Ἀγκλεισίδων Λάρνακας (18ου αἰ.)[89] .

****

1. Τὸ παρὸν ἀποτελεῖ ἐπεξεργασία τοῦ σχετικοῦ λήμματος τῆς μεταπτυχιακῆς μας Διπλωματικῆς ἐργασίας, Οἱ ἅγιοι μάρτυρες καὶ ὁμολογητὲς τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνες (1ος-5ος αἰ.), ἐκδόσεις Ὄστρακον, Θεσσαλονίκη 2017, σσ. 229-266.

2.Προγενέστερη συνοπτικὴ μελέτη μας γύρω ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ παρόντος ἱερομάρτυρος Θεράποντος, μὲ παράθεση ἱκανῆς βιβλιογραφίας καὶ τῆς συναφοῦς προβληματικῆς βλ. στὸ σχετικὸ λῆμμα μας Θεράπων ἱερομάρτυς, ἐπίσκοπος ἐν Κύπρῳ [Κιτίου], [3ος/4ος ἢ 5ος αἰώνας (;)], στό: Σταυροβουνιώτης, Χαρίτων, μοναχός, «Μερικὴ ἀναθεώρηση τοῦ ἐν χρήσει καταλόγου ἐπισκόπων τῆς ἐπισκοπῆς Κιτίου (προσθῆκες καὶ εἰσηγήσεις)», ΚΣ, ΞΖ΄-ΞΗ΄ (2003-2004), σσ. 152-157.

3.Γιὰ τὸ θέμα τοῦτο βλ. κατωτ.

4. D(anieli) P(apebrochio), «De S. Theraponte Hiero-Martyre ex Cypro Constantinopolitim translato», AASS, Maii, τόμ. VI, σσ. 674-675 (εἰσαγωγικὰ σχόλια στὴ λατινική), 676-685 (ἀρχαῖο κείμενο μὲ παράλληλη λατινικὴ μετάφραση).

5. Deubner, Ludovicus, «Ἐγκώμιον εἰς τὰ θαύματα τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Θεράποντος», De Incubatione capita quattor, (ἐκδ.) B. G. Teubner, Lipsiae 1900, σσ. 113-119 (Εἰσαγωγὴ στὴ λατινική), 120-134 (κριτικὸ κείμενο) (=Ἐγκώμιον ἁγίου Θεράποντος). Βιβλιοκρισία τῆς ἐκδόσεως στὸ AnBoll, (20) 1901, σσ. 324-326.

6.Βλ. BHG 1798 καὶ CPG 8196. Γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Κρήτης Ἀνδρέα, ὅπου καὶ περαιτέρω βιβλιογραφία, βλ. σχετικὰ λήμματα στά: ODB, I, σσ. 92-93· Μεγάλη Ορθόδοξη Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια (=ΜΟΧΕ), τόμ. 2, σσ. 434-437· CPG 8170-8228 (τόμ. III, σσ. 541-553 καὶ CPG, Supplementum, σσ. 470-472) καί, Χρήστου, Παναγιώτης, Ἑλληνικὴ Πατρολογία, τόμ. Ε΄ (Ϛ΄-θ΄αἰῶνες), (ἐκδ.) Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη ²2006, σσ. 486-490.

7. Ἀραμπατζῆς, Χρῆστος, Περὶ θαυμάτων. Ἡ θεολογικὴ τεκμηρίωση τῆς θαυματουργίας τῶν λειψάνων τῶν ἁγίων στοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας (4ος-7ος αἰ.), Θεσσαλονίκη 2016, ἰδιαίτ. σσ. 161-209.

8.Ἐσφαλμένα εἰσηγήθηκε τὸ 626 ὡς ἔτος συγγραφῆς τοῦ Ἐγκωμίου ὁ ἐκδότης του, L. Deubner (Ἐγκώμιον ἁγίου Θεράποντος, σ. 123). Βλ. καί, Haldon, John, «"Tortured by my conscience". The Laudatio Therapontis: A neglected source of the later seventh or early eight centuries», στό: Hagit, Amirav & Romeny, Bas ter Haar (ἐπιμ.), From Rome to Constantinople: Studies in honour of Averil Cameron, (ἐκδ.) Peeters, Leuven, Belgium 2007, σσ. 263-278, ἰδιαίτ. σσ. 264-265. Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὰ πορίσματα τῆς ἀνωτέρω (ὑποσημ. 7) μελέτης τοῦ κ. Ἀραμπατζῆ, ὅπου ἀμφισβητεῖται πλέον ἡ ἀπόδοση τοῦ Ἐγκωμίου στὸν Κρήτης Ἀνδρέα, ἀναθεωροῦμε στὸ παρὸν τὰ σχετικὰ σημεῖα τῆς ὡς ἄνω (ὑποσημ. 1) Διπλωματικῆς μας ἐργασίας.

9.Ὁ τίτλος τοῦ Ἐγκωμίου στὸν κώδικα (φ. 224r) ἔχει ὡς ἑξῆς: «Μηνὶ τῷ αὐτῷ [Μαΐῳ] ΚΖ΄ τοῦ ἐν ἁγίοις π(ατ)ρ(ὸ)ς ἡμῶν Ἀνδρέου ἐπισκόπου Κρήτης Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον ἱερομάρτ(υρα) Θεράποντα».

10.Ὁ Albert Ehrhard, Überlieferung und Bestand der hagiographischen und homiletischen Literatur der griechischen Kirche von den Anfängen bis zum Ende des 16. Jahrhunderts, τόμ. I. 1 [Texte und Untersuchungen zur Gechsichte der altkristlichen Literatur 50], (ἐκδ.) de Gruyter, Leipzig 1937, σ. 620, χρονολογεῖ τὸν κώδικα στὰ τέλη τοῦ 9ου αἰώνα. Τὸν ἀκολουθεῖ καὶ ὁ P. Van den Ven, La Vie Ancienne de S. Symeon Stylite le Jeune (591-592), τόμ. I (Introduction et texte grec) [Subsidia Hagiographica 32], (ἐκδ.) Société des Bollandistes, Bruxelles 1962,

σ. 17. Ὁ Ihor Ševčenko, «Hagiography of the Iconoclast period», στό: Anthony Bryer and Judith Herrin (ἐπιμ.), Iconoclasm. Papers given at the Ninth Spring Symposium of Byzantine Studies. University of Birmingham, March 1975, (ἐκδ.) Centre for Byzantine Studies, University of Birmingham, England 1977, σ. 117, ὑποσημ. 28, τοποθετεῖ τὸν κώδικα στὶς ἀρχὲς τοῦ 10ου αἰώνα.*

11. Ἀραμπατζῆς, Χρῆστος, ὅπ. ἀν. (ὑποσημ. 7), σσ. 168 κ. ἑξ.

12. Εἶναι ἄξιο ἰδιαίτερης προσοχῆς τὸ ὅτι στὸ Ἐγκώμιον στὸν Monacensis Graecus 366 (φφ. 224r-227r) παραλείπονται ὅλα τὰ θαύματα τοῦ ἁγίου Θεράποντος στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀντίθετα πρὸς τὸν ἄλλο γνωστὸ σήμερα κώδικα μὲ τὸ Ἐγκώμιον (ὅπου ὅμως τίθεται ἀνώνυμα), τὸν Πάτμου 257 (Μηνολόγιον 11ου αἰ.), ὅπου ἔχουμε ἱκανὲς διαφορετικὲς γραφὲς ἀπὸ τὰ τρία ἄλλα χγφ., καὶ τὸ βάρος πίπτει στὸν ἐγκωμιασμὸ τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγίου Θεράποντος (Ἀραμπατζῆς, Χρῆστος, ὅπ. ἀν. [ὑποσημ. 7], ἰδιαίτ. σ. 167).

13.Δὲν εἶναι σήμερα γνωστὴ μὲ βεβαιότητα ἡ τοποθεσία τοῦ ναοῦ τούτου στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀλλὰ πρέπει νὰ βρισκόταν στὸ ὕψωμα τοῦ Γαλατᾶ. Βλ. Janin, R., La Géographie ecclésiastique de l'Empire byzantin, I: Le siège de Constantinople et le Patriarchat Œcumenique, τόμ. III: Les églises et les monastères, Paris ²1969, σ. 175 καί, Haldon, John, ὅπ. ἀν. (ὑποσημ. 8), σ. 266, ὑποσημ. 14, ὅπου περαιτέρω προβληματικὴ γιὰ τὸ θέμα.

14.Ἀναφορὰ στὰ θαύματα τοῦ ἁγίου Θεράποντος στὴν Κωνσταντινούπολη βλ. στά: Delehayé, H., «Recueils antiques de Miracles des Saints. §4. Les Miracles de S. Therapon et de S. Isaïe» AnBoll, 43 (1925), σσ. 38-39 καί, Haldon, John, ὅπ. ἀν. (ὑποσημ. 8).

15. Δὲν εἶναι σαφές, τί ἀκριβῶς ἐννοεῖ ἐδῶ ὁ συγγραφέας μὲ τὸν ὅρο ἑῴα. Βεβαίως, τὸ πιθανώτερο εἶναι αὐτὴ τὴν ἀόριστη καταγωγὴ τοῦ ἁγίου Θεράποντος θὰ εἶχε πληροφορηθεῖ ἀπὸ τοὺς Κυπρίους μετανάστες. Κρίνοντας ὅμως ἀπὸ τὸν ποιητικὸ ἐγκωμιασμὸ τῆς γενέτειρας τοῦ ἁγίου, ποὺ τὸν εἴλκυε καὶ μὴ βουλόμενο νὰ τὴ θυμᾶται, ἴσως νὰ ὑπονοεῖται ἡ γενέτειρα τοῦ ἰδίου τοῦ συγγραφέως, ἡ Συρία (πάντως ἐδῶ νὰ σημειώσουμε ὅτι ὁ ἅγιος Ἀνδρέας Κρήτης γεννήθηκε στὴ Δαμασκό), ἤ, εὐρύτερα, ἡ Συροπαλαιστίνη ἢ ἀκόμη καὶ ἡ Μεσοποταμία, περιοχές, ποὺ ἀνῆκαν στὴ διοικητικὴ περιφέρεια τῆς Ἑῴας (Ἀνατολικῆς Διοικητικῆς περιφέρειας) καὶ ὅπου πράγματι ἄνθισε ἰδιαίτερα καὶ ἀπὸ πρώιμους χρόνους ἡ ἀσκητικὴ ζωή. Σίγουρα, δὲν ἐννοεῖται ἐδῶ ἡ Αἴγυπτος, τὴν ὁποία σαφῶς ἀντιδιαστέλλει ἀπὸ τὴν ἑῴα κατωτέρω (Ἐγκώμιον ἁγίου Θεράποντος, σ. 123: «καὶ τὴν ἑῴαν πᾶσαν καὶ Αἴγυπτον»). Ἔτσι, καὶ γιὰ τὸν λόγο τοῦτο, σὺν τοῖς ἄλλοις, δὲν μπορεῖ νὰ εὐσταθεῖ ἡ ὑπόθεση τοῦ Émile Galtier, ὅτι ὁ ἐν Κύπρῳ ἅγιος Θεράπων θὰ μποροῦσε νὰ ταυτισθεῖ μὲ τὸν Αἰγύπτιο Κόπτη S. Tarabô (βλ. σχετικὴ βιβλιοκρισία τοῦ ἄρθρου, Galtier, Émile, «Contribution à l' étude de la litterarure

arabe-copte» στό: AnBoll, 25 (1906), σσ. 341-343).

16.«...ἔνθεν ἔλκει τὸν νοῦν τὰ νεαρὰ κατορθώματα, ἐκεῖθεν πάλιν ἀνθέλκει ἐκ τῆς ἑῴας, ἐξ ἧς καὶ γεγέννητο, τὰ παλαιὰ προτερήματα... Ἐπειδὴ γὰρ αὐτῷ (τῷ ἁγίῳ Θεράποντι) καλῶς ὁ βίος ἐκεῖσε διήνυτο, καὶ ἡ μονήρης ἀσκητικὴ παλαίστρα σεμνῶς ἱερουργεῖτο..., τοῖς δι᾽ αἵματος τέλος ἱδρῶσι καὶ πόνοις ἐγκαρτερεῖ... σφραγίζει τοῦ βίου τὴν τελευτὴν τῆς ἑαυτοῦ μαρτυρίας τῷ αἵματι, καὶ οὕτως ἐν γήρει καλῷ ἀναπαύεται, τῇ γῇ παρακαταθέμενος τὰ τοῦ σώματος λείψανα» (Ἐγκώμιον ἁγίου Θεράποντος, σ. 121-122, 123).

17.«Τούτων τοίνυν τῶν τοῦ ἁγίου θαυμάτων ἀνατολὴ μὲν ἅπασα πλήρης, καὶ ἡ Κύπρος αὐχεῖ τὰς ἰάσεις τοῦ Θεράποντος» (ὅπ. ἀν., σ. 123).

18. «ἐν ᾗ (Κύπρῳ) καὶ ἀνάκτορον ἱερὸν τῷ ἁγίῳ καθίδρυται. ἐκεῖ γὰρ αὐτοῦ καὶ τὰ τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνας δεξάμενα ταῦτα τὰ θαυματουργὰ τέως ἐπεχωρίαζε λείψανα» (ὅπ. ἀν., σ. 123).

19.«ἔδοξε τότε τοῖς τοῦ ἁγίου τὰ λείψανα θεραπεύουσιν διὰ τοῦ ἁγίου πυθέσθαι εἰ ἐκ τῆς νήσου αὐτοῖς ἐπιτρέπει τὴν ἀναχώρησιν. καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἐκεῖσε τῶν ἑλλήνων (= εἰδωλολατρῶν) Ἀγαρηνῶν κάθοδον μένειν ἐκέλευεν... ὡς δὲ τὸ δεύτερον εἰς τὴν Κύπρον ὁ τῶν ἀθέων στόλος ἀνήγετο... σὺν τάχει τότε μεταίρειν ἐπέτρεπεν... συναίρειν τε αὐτοῦ καὶ τὰ πάνσεπτα ταῦτα ὀστᾶ» (ὅπ. ἀν., σ. 124).

20.῞Οπ. ἀν., σσ. 124-125.

21.«ὕστερον γὰρ ἐνθάδε καθορμισάμενος καὶ τουτονὶ τὸν τῆς Θεοτόκου νεὼν ἐκλεξάμενος... κατεκρύπτετο μὲν γὰρ οἰκίσκῳ τινὶ μέχρι πολλοῦ μετὰ τὴν εἰς ἡμᾶς εὐκταίαν ἐπιδημίαν ἡ ἱερά σου θήκη πανόλβιε... ὁ γὰρ τούτων τὴν φυλακὴν ἐν μυστηρίῳ πεπιστευμένος ὑπὸ θείας κινηθεὶς ροπῆς ἦλθεν κἀκεῖνα φέρων ἐδίδου ταῖς τοῦ πρεσβύτου τῶν ὧδε χερσὶν» (ὅπ. ἀν., σσ. 125-126).

22. ῞Οπ. ἀν., σσ. 126-132.

23.῞Οπ. ἀν., σσ. 133-134.

24. ῞Οπ. ἀν., σσ. 120-125.

25.Εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ ἐδῶ θερμὰ τὸν ἀγαπητὸ κ. Stefano Parenti, καθηγητὴ Λειτουργικῆς στὸ Πανεπιστήμιο St. Anselmo τῆς Ρώμης, γιὰ τὴν ἀποστολὴ φωτοαντιγράφου τοῦ ἐν λόγῳ Βίου.

26«καὶ εἰς ἀρχιερατικὴν τιμήν, διὰ τοῦ βίου τὸ ὑψηλὸν ἀναφέρεται, ψήφῳ τε λαοῦ καὶ κλήρου παντὸς ἰθύνειν προκριθεὶς τῆς τῶν Κυπρίων ἐκκλησίας τοὺς οἴακας» (κώδ. Crypt. Β a 22, φ. 163v). Ὁ συμπιλητὴς ἀσφαλῶς ἐδῶ τὴ μαρτυρία τῶν μεσοβυζαντινῶν Συναξαρίων, ὅτι ὁ ἅγιος ὑπῆρξε «ἐπίσκοπος Κύπρου», μὲ τὴν

ἔννοια ἐπίσκοπος ἐν Κύπρῳ, ἔχει ἐκλάβει ἐσφαλμένα κατὰ λέξη, ὅτι δηλ. ὑπῆρξε ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου. Παρόμοια διατύπωση γιὰ ἁγίους ἐπισκόπους ἐν Κύπρῳ («ἐπίσκοπος Κύπρου») ἀπαντᾶ συχνότατα στὰ Συναξάρια.

27.«Χρόνοις τοιγαροῦν ὕστερον ἱκανοῖς (μετὰ τὸ μαρτύριο τοῦ ἁγίου), μελλόντων τῶν ἀγαρηνῶν τὴν πόλιν πορθεῖν» (κώδ. Crypt. Β a 22, φ. 163v). Ἐδῶ ὁ συμπιλητὴς τοῦ Βίου, εἴτε ἐννοεῖ τὴν πόλη τοῦ Κιτίου, εἴτε ἀγνοεῖ ὅτι ἡ Κύπρος εἶναι νῆσος μὲ πολλὲς πόλεις!

28.Delehayé, H. (ἐπιμ.), Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae. Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris, Bruxelles 1902 (ἀνατ. 1972) (=SynaxEcclCon) 709.27-710.28 (26 Μαΐου). Τὸ αὐτὸ συναξάριο καὶ στὸν κώδ. Κιτίου 14 (Μηναῖον Μαΐου, 15ου αἰ.), φ. 57r-v. Ἡ ἐδῶ ἐπισήμανση, «Ὅτι μὲν τὸν μονήρη βίον εἵλετο, δηλοῦσιν αἱ εἰκόνες αὐτοῦ, ἐπὶ τοιαύτης ἰδέας καὶ σχήματος αὐτὸν ἀναγράφουσαι», ἠχεῖ λίγο παράδοξα. Ἐνῶ ὁ ἅγιος ἦταν ἐπίσκοπος καὶ ἱερομάρτυς, οἱ εἰκόνες του (ἢ, ἔστω, κάποιες εἰκόνες του;) τὸν ἀποτύπωναν ὡς μοναχό. Εἶναι βεβαίως γνωστὸ ὅτι, κατὰ τὴ μεσοβυζαντινὴ τουλάχιστον περίοδο, οἱ ἅγιοι ἱεράρχες ἀπεικονίζονταν σὲ τοιχογραφίες μονῶν καὶ ὡς μοναχοὶ (βλ. λ.χ., Mouriki, Doula, «The cult of Cypriots Saints in medieval Cyprus as attested by church decorations and icon painting», στό: Bryer, A.A.M.- Georgallides, G. S. (ἐπιμ.), The Sweet Land of Cyprus. Papers given at the Twenty-Fifth Jubilee Spring Symposium of Byzantine Studies (Birmingham, March 1991), Nicosia 1993, σσ. 237-277, ἰδιαίτ. σ. 262, Εἰκ. 6 [ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος ὁ Μέγας μὲ μοναχικὴ ἐνδυμασία, ἀπὸ τὸ παρεκκλήσιο τῆς Ἁγίας Τριάδος τῆς μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου Χρυσοστόμου Κουτζοβέντη στὴν Κύπρο, τέλη 11ου αἰ.] καὶ σ. 241, ὅπου ἀναφορὰ γιὰ ἁγίους ἐπισκόπους μὲ μοναχικὴ ἐνδυμασία στὸ αὐτὸ παρεκκλήσιο). Μήπως ὅμως στὴ συναξαριακὴ αὐτὴ ἀναφορὰ πρόκειται (τουλάχιστον ἐνίοτε) γιὰ ἕνα ἀπὸ τοὺς δύο ὁμώνυμους ὁσίους, ποὺ ἐντάσσονται στοὺς μεταβάντες ἀπὸ ἄλλες χῶρες στὴν Κύπρο καὶ ἐκεῖ ἀσκητικῶς τελειωθέντες (γιὰ τοὺς ὁσίους τούτους βλ. κατωτ.), τοὺς ὁποίους μνημονεύουν καὶ οἱ Κύπριοι χρονογράφοι καὶ οἱ ὁποῖοι ἐπίσης τύγχαναν μεγάλης στὴ νῆσο τιμῆς; Τὸ θέμα παραμένει ἀνοικτὸ πρὸς διερεύνηση.

29.Βασιλείου Β΄, Μηνολόγιον, PG 117, στ. 473B-C (25 Μαΐου).

30.Μηναῖον Μαΐου, Περιέχον ἅπασαν τὴν ἀνήκουσαν αὐτῷ Ἀκολουθίαν. Διορθωθὲν τὸ πρὶν ὑπὸ Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ τοῦ Ἰμβρίου..., (ἐκδ.) Ὁ Φοῖνιξ, Βενετία 111889, σ. 54 (14 Μαΐου).

31.Εὐχαριστῶ θερμὰ καὶ ἀπὸ τὸ σημεῖο τοῦτο τὸν καταγόμενο ἀπὸ τὶς Ἀγκλεισίδες θεολόγο καὶ ἀγαπητὸ φίλο κ. Παρίδη Παντελῆ, γιὰ τὴν παραχώρηση γιὰ τὸ ἀρχεῖο μας φωτοαντιγράφου τοῦ χγφ. αὐτοῦ. Ἡ ἀκριβὴς χρονολόγηση τῆς ὁλοκλήρωσης συγγραφῆς τοῦ ἐν λόγῳ χγφ. (10.02.1929) παρέχεται ἀπὸ τὸν γραφέα του, π. Ἰωάννη, σὲ παράφυλλο τῆς στάχωσής του.

32. Χγφ. Ἀγκλεισίδων, σσ. 35-37.

33. Ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου, Συναξαριστὴς τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ, (ἐκδ.) Δόμος, τόμ. Γ΄, Ἀθήνα 62005, σ. 78 (14 Μαΐου [τὸ τοῦ Συναξαρίου Κωνσταντινουπόλεως σὲ ἐλεύθερη ἀπόδοση])· Μακάριος Σιμωνοπετρίτης, ἱερομόναχος, Νέος Συναξαριστὴς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας (διασκευὴ ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ καὶ ἐπιμ. ἱεροῦ Κοινοβίου Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου), (ἐκδ.) Ἴνδικτος, τόμ. Θ΄ (Μάϊος), Ἀθῆναι 2007, σ. 164 (14 Μαΐου [περιληπτι-κώτατη ἀναφορά]).

34.Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Θεράποντος τοῦ θαυματουργοῦ. Ἐκδοθεῖσα σπουδῇ τε καὶ φιλοτίμῳ δαπάνῃ τοῦ εὐγενεστάτου κυρίου κυρίου Μιχαὴλ τοῦ μακαριωτάτου Κύπρου. ,αωα΄. Ἐνετίησι, 1801. Παρὰ Νικολάῳ τῷ Γλυκεῖ. Τὸ συναξάριο τοῦ ἁγίου στὶς σσ. 15-19 (βλ. Petit, Louis, Bibliographie des Acolouthies Grecques [Subsidia Hagiographica 16], Bruxelles 1926, σ. 284).

35.Γιὰ τοὺς λεγόμενους Ἀλαμάνους ἁγίους τῆς Κύπρου καὶ τὴ σχετικὴ θεωρία, ἕνα θέμα, ποὺ ἐνέπλεξε ἰδιαίτερα τὰ τῆς Κυπριακῆς Ἁγιολογίας καὶ δημιούργησε μεγάλη σύγχυση σὲ ἡμέτερους καὶ ξένους, ἁπλοὺς πιστοὺς καὶ ἐρευνητές, βλ. σχετικὰ στά: Σταυροβουνιώτης, Χαρίτων, μοναχός, «Οἱ ἐν Κύπρῳ ὅσιοι καὶ θεοφόροι ἀσκηταὶ Ἠλιόφωτος, Αὐξουθένιος, Ἐπαφρόδιτος καὶ Εὐθένιος: Ἡ βυζαντινὴ ᾳσματικὴ Ἀκολουθία καὶ ὁ ἀπολεσθείς(;) Βίος αὐτῶν», ΚΣ, ΞΖ’ (2002), σσ. 43-107 (μὲ σχετικὲς εἰκόνες), ἰδιαίτ. σσ. 47-49· τοῦ ἰδίου, λῆμμα Αλαμάνοι, άγιοι της Κύπρου, ΜΟΧΕ, 2, σ. 90 καί, Καππαῆς, Δημήτριος Χ., Οἱ ἐπονομαζόμενοι «Ἀλαμᾶνοι» ἅγιοι τῆς Κύπρου, μέσα ἀπὸ τὶς πηγὲς καὶ τὴν τοπικὴ παράδοση, (ἐκδ.) Ἱερὰ Μητρόπολις Λεμεσοῦ, Λεμεσὸς 2014.

36. Sathas, C. N., «Vies des Saints Allemands de Chypre», Archives de l’ Orient Latin, II (1884), σσ. 412-416.

37.Ὅπως στὸ Χάκκετ, Ἰωάννου, Ἱστορία τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, κατὰ μετάφρασιν καὶ συμπλήρωσιν Χαριλάου Ἰ. Παπαϊωάννου, τόμ. Β΄, Πειραιεὺς 1927, σσ. 280-282.

38. Rapp, Claudia, The Vita of Epiphanius of Salamis. An Historical and Literary Study, Worcester College, D. Phil. Thesis, Michaelmas Term, 1991, τόμ. II, § 28, σσ. 85-88.

39.Ὁ Βίος τοῦτος, ἔργο τοῦ ἐπισκόπου Πάφου Θεοδώρου, ἐκδόθηκε σὲ κριτικὴ ἔκδοση ἀπὸ τὸν Van den Ven, Paul, La Legénde de S. Spyridon, évêque de Trimithonte [Bibliothèque du Muséon, 33], Louvain 1953, σσ. 1-103. Στὸ ἴδιο ἔργο ἐκδίδονται καὶ οἱ ἄλλοι γνωστοὶ ἀρχαῖοι Βίοι τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος (BHG 1648a, b, c). Τὸ ἐνδιαφέρον σχετικὸ ἀπόσπασμα στὶς σσ. 48-53.

40. Λουκ. 7, 11-17.

41.Δυστυχῶς τὸ σφάλμα διακρίσεως δύο ὁμωνύμων ἐν Κύπρῳ ἱερομαρτύρων Θεραπόντων ἐπανέλαβε καὶ ἐπεξέτεινε ὁ βολλανδιστὴς H. Delehayé («Saints de Chypre», AnBoll, XXVI [1907], σσ. 247-249), ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ ὀρθὰ γράφει ὅτι Βίος τοῦ 'Ἀλαμάνου' Θεράποντος δὲν ἀφίσταται τοῦ ἑτέρου (γνησίου), προσπαθώντας ὅμως νὰ συμβιβάσει τὰ περὶ τῶν δύο Θεραπόντων, ἀνήγαγε τούτους σὲ ἕνα, τὸν ἱερομάρτυρα Θεράποντα, ἱερέα στὶς Σάρδεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (SynEcclCon 710-712), ἑορταζόμενο κατὰ τὴν 26η Μαΐου, κατὰ τὴν ὁποία φέρεται ἐνίοτε τιμώμενος καὶ ὁ ἐν Κύπρῳ ὁμώνυμος ἱερομάρτυς! Τὸ αὐτὸ σφάλμα ἐπαναλαμβάνουν καὶ μεταγενέστεροι μελετητές, ἀκολουθώντας τὸν Delehayé.

42.Ὑποθέτω, ὅτι κατὰ τὴν ἡμέρα αὐτὴ ἑορτάζονταν ἐκεῖ οἱ ὁμώνυμοι τοπικοὶ ὅσιοι Θεράποντες, οἱ ἀναφερόμενοι καὶ ἀπὸ τοὺς μεσαιωνικοὺς ἐγχώριους χρονογράφους. Ἡ ἐκεῖ τιμὴ τοῦ ἐν Κύπρῳ ἱερομάρτυρος Θεράποντος, ὡς ἰσχυρότερη καὶ ἐπικρατήσασα, εἰσάγεται μὲ τὴ λήθη τῶν τοπικῶν τούτων ὁσίων.

43.Ἀξιοσημείωτο, ὅτι ἡ φράση τῆς προτελευταίας τοῦ πλαστοῦ Βίου παραγράφου «ἐπιδρομῆς ἀλλοφύλων Ἀράβων κατὰ τῆς Κύπρου γενομένης (ὁπότε καὶ μοναστήρια πολλὰ καὶ ἐκκλησίαι ὑπ᾽ αὐτῶν κατεσκάφησαν, καὶ πολλοὺς ἀνηλεῶς κατέσφαξαν)», ἀπαντᾶται σχεδὸν αὐτούσια στό: Κυπριανός, ἀρχιμανδρίτης, Ἱστορία χρονολογικὴ τῆς Νήσου Κύπρου, Ἐνετίησιν 1788, σ. 355. 40-42.

44. Βλ. λ.χ. Τζώγας, Χαριλ. Σ., λῆμμα Μοναχισμός, Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, (ἐκδ.) Μαρτῖνος, Ἀθῆναι 1966, τόμ. 9, στ. 18-35.

45.Γιὰ τὶς ἀραβικὲς κατὰ τῆς νήσου ἐπιδρομές, τὸ μεγάλο τοῦτο κεφάλαιο τῆς Ἱστορίας τῆς Κύπρου, βλ.: Οἰκονομάκης, Νικόλαος, «Ἡ Κύπρος καὶ οἱ Ἄραβες (622-965)», Μελέται καὶ Ὑπομνήματα, Ι, (ἐκδ.) Ἵδρυμα Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ (Τμῆμα Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν), Λευκωσία 1984, σσ. 217-374 καί, Browning, Robert, «Ἡ Κύπρος καὶ οἱ Ἄραβες (Ζ΄-Η΄ αἰ.)», Παπαδόπουλλος, Θ., Ἱστορία τῆς Κύπρου, τόμ. Γ΄ (Βυζαντινὴ Κύπρος), Λευκωσία 2005, σσ. 235-291, μὲ ἀναφορὰ στὴ βιβλιογραφία.

46.Μὲ πρῶτο τὸν Χάκκεττ, Ἰωάννη, ὅπ. ἀν. (ὑποσημ. 37), σ. 282.

47. Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, Περὶ θεμάτων, ΙΕ΄, PG 113, στ. 104-105.

48.Οἰκονομάκης, Νικόλαος, ὅπ. ἀν. (ὑποσημ. 45), σ. 243.

49. Κώδ. Crypt. B a 22, φ. 162v.

50.Βλ. τὴ Διπλωματική μας ἐργασία, ὅπ. ἀν. (ὑποσημ. 1).

51. Βλ. τὴν ἐξαίρετη σχετικὴ γιὰ τὸ θέμα ἐργασία, Κακλαμάνος, Δημοσθένης, Μάρτυρες καὶ Ὁμολογητὲς τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουλιανοῦ, (ἐκδ.) Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2007.

52.Γιὰ τοὺς Βανδάλους καὶ τὶς ἀπὸ μέρους τους διώξεις τῶν χριστιανῶν βλ. σχετικὰ λήμματα στά: ODB, III, σσ. 2151-2152 καί, ΜΟΧΕ, 3, σσ. 506-508, ὅπου καὶ συναφὴς βιβλιογραφία.

53. Προφορικὴ ἐπικοινωνία μὲ διενεργήσαντες ἀνασκαφικὲς ἐργασίες σὲ ἀρχαῖες πόλεις τῆς νήσου πληροφοροῦν ὅτι ἀνευρίσκεται μεγάλος ἀριθμὸς μικρῶν βανδαλικῶν νουμμίων (nummi= μικρῆς ἀξίας χάλκινα νομίσματα) καθόλη τὴν Κύπρο, καθὼς καὶ στὸ Κίτιο καὶ τὴν ἐπαρχία Λάρνακας. Δημοσιεύσεις σχετικῶν εὑρημάτων ἐπὶ τοῦ παρόντος ὑπάρχουν γιὰ τὸ Κούριο καὶ τὴν Πάφο· βλ. σχετικά, Cox, D. H., Coins from the excavations at Curium, 1932-1953, (ἐκδ.) The American Numismatic Society, New York 1959, σσ. 74-77 (ἀρ. 634-670), σσ. 119-120 (Commentary) καὶ Πίν. IX· Nicolaou, Ino (ἐπιμ.), The coins from the House of Dionysos, Paphos, II, (ἐκδ.) The Department of Antiquities, Cyprus, Nicosia 1990, σσ. 91-92, 192, 215 καὶ Πίν. XXIV καὶ XXXVII· τῆς ἰδίας, «The coins», Buitron-Oliver, Diana (ἐπιμ.), The Sanctuary of Apollo Hylates at Kourion: Excavations in the Archaic Presinct [Studies in Mediterranean Archaeology, τόμ. CIX], (ἐκδ.) Paul Åström, 1996, σσ. 170-171.

54Ἐξάλλου, εἶναι γνωστὸ ὅτι ἅγιοι μάρτυρες ἀναδείχθηκαν καὶ στὶς χῶρες τῆς βόρειας Ἀφρικῆς κατὰ τὸ διάστημα ποὺ κυριάρχησαν ἐκεῖ οἱ Βάνδαλοι (βλ. λ.χ. τὸ συναξάριον τῶν ἐν Ἀφρικῇ ἁγίων μαρτύρων στὶς 8 Δεκεμβρίου [SynEcclCon 287.28-289.36]).

55. Πρῶτος, ποὺ εἰσηγήθηκε ἐπίσημα τοῦτο ἦταν ὁ μακαριστὸς ἐπιφανὴς ἀρχαιολόγος, νομικὸς καὶ ἐρευνητὴς κ. Ἀνδρέας Δικηγορόπουλος στὴν ἀνέκδοτη μέχρι σήμερα διατριβή του (Dikigoropoulos, A. I., Abstract of Cyprus 'Betwixt Greek and Saracens', A. D. 647-965. Thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy in the University of Oxford. Lincoln College, Oxford, Trinity Term, 1961, σ. 132, ὑποσημ. 1). Περαιτέρω, βλ. τοῦ ἰδίου, «The Church of Cyprus during the period of the Arab Wars, A. D. 649-965», The Greek Orthodox Theological Review (GOTR), τόμ. XI/2, Brookline, 1965-1966, σ. 249, ὑποσημ. 58. Τὴν αὐτὴ γνώμη ἀκολουθοῦν καὶ ἄλλοι εἰδήμονες, ὅπως ὁ κ. Ἀθ. Παπαγεωργίου (βλ. λῆμμα του «Θεράποντος Ἁγίου ἐκκλησία», ΜΚΕ, 7, σ. 245).

56.Βλ. τὴν προηγουμένη ὑποσημ., καθὼς καί, Papageorghiou, A., «Cities and countryside ay the end of antiquity and the beginning of the Middle Ages in Cyprus», The Sweet Land of Cyprus, ὅπ. ἀν., σσ. 38-39.

57. Ἐγκώμιον ἁγίου Θεράποντος, σ. 124.8-17.

58. Ὅπ. ἀν., σσ. 124.21-125.9.

59. Βλ. τὴ σχετικὴ κλασικὴ μελέτη τοῦ μακαριστοῦ Βενέδικτου Ἐγγλεζάκη, «Κύπρος, Νέα Ἰουστινιανούπολις», στό: Ἐγγλεζάκης, Βενέδικτος (Ἀρχιμανδρίτης Παῦλος), Εἴκοσι Μελέται διὰ τὴν Ἐκκλησίαν Κύπρου (4ος ἕως 20ὸς αἰών), Ἵδρυμα Α. Γ. Λεβέντη – Μορφωτικὸν Ἵδρυμα Ἐθνικῆς Τραπέζης, Ἀθῆναι 1996, σσ. 105-134.

60 Ἐγκώμιον ἁγίου Θεράποντος, σ. 126.3-4.

61.SynaxEcclCon 683-684.48 (Synaxaria Selecta).

62.SynaxEcclCon 705-706.59,60 (Synaxaria Selecta).

63.Mateos, Juan, Le Typicon de la Grande Église (Ms. Sainte-Croix n° 40, Xe siècle), Roma, τόμ. I, 1962, Le Cycle des Douze Mois [Orientalia Christiana Analecta, 165], σ. 298.

64.SynaxEcclCon 707-708.28,29,41,42,43,45 (Synaxaria Selecta).

65. Βασιλείου Β΄, Μηνολόγιον, PG 117, στ. 473B-C.

66.SynaxEcclCon 709.27-710.28 (Synaxaria Selecta).

67.SynaxEcclCon 711-712.55,56,57 (Synaxaria Selecta).

68.Arranz, M., Le Typicon du Monastère du Saint-Sauveur à Messine (codex Messinensis Gr.115, A.D. 1131) [Orientalia Christiana Analecta, 185], Roma 1969, σσ. 154-155.

69.SynaxEcclCon 713-714.46,47,49,50,51 (Synaxaria Selecta).

70.Βλ. Χοτζάκογλου, Χαραλάμπος Γ., «Βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ τέχνη στὴν Κύπρο», στό: Παπαδόπουλλος, Θ., Ἱστορία τῆς Κύπρου, τόμ. Γ΄ (Βυζαντινὴ Κύπρος), σ. 540 καί, τοῦ ἰδίου, Πίνακες, Εἰκ. 234. Ἀπὸ τὸ 2009 ἔχουν ἀρχίσει ἀπὸ τὸ Τμῆμα Ἀρχαιοτήτων Κύπρου ἔργα ἀνα-σκαφῆς στὸ ταφικὸ παρεκκλήσιο τοῦ ἁγίου Θεράποντος στὴ Λάρνακα, τὰ ὁποῖα δυστυχῶς, ἕνεκα οἰκονομικῶν δυσχερειῶν, ἔχουν διακοπεῖ. Ἔτσι δὲν ὑπάρχει ἀκόμη κάποια σχετικὴ ἀνασκαφικὴ δημοσίευση.

71.Βλ. ἀνωτέρω στὶς ἁγιολογικὲς πηγές, ὅπου τεκμηρίωση τῆς πόλης τοῦ Κιτίου ὡς τῆς ἕδρας τοῦ ἁγίου Θεράποντος. Στὸ ναΐδριο αὐτό, ἐπιβεβαιώνοντας τὴν αὐτὴ παράδοση, ἀναφέρεται καὶ ὁ Ἰταλὸς περιηγητὴς καὶ παπικὸς κληρικὸς Giovanni Mariti, ποὺ ἔζησε στὴν Κύπρο κατὰ τὰ ἔτη 1760-1767, περιγράφει δὲ ἰδιαίτερα τὴ Λάρνακα καὶ τὸ ἀρχαῖο Κίτιο (βλ. σχετικὰ στό: Cobham, Claude Delaval, C.M.G., Travels in the island of Cyprus translated from the Italian of Giovanni Mariti (1769), Nicosia 1895 [ἀνατ. Zeno Booksellers and Publishers, London 1971], σ. 33). Ἐνδιαφέρουσα καὶ ἡ πιὸ πρόσφατη καταγραφὴ αὐτῆς τῆς παράδοσης ἀπὸ τὸν ἐρευνητὴ Γεώργιο Χ. Παπαχαραλάμπους: «Μάιος: Τοῦ ἁγίου Θεράποντος (14), ὁ ὁποῖος εἶναι προστάτης τῶν παιδίων κατὰ τοῦ ἑλώδους πυρετοῦ καὶ ἰατρὸς τῶν πόνων τῶν νεφρῶν. Εἰς Λάρνακα ἡ θεραπεία γίνεται διὰ προστριβῆς ἐπάνω εἰς τὸ μνημεῖον, τὸ ὁποῖον ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν θεωρεῖται ὡς μνῆμα σημαίνοντος Τούρκου ἐκ τῶν πρώτων κατακτητῶν, ὑπὸ δὲ τῶν Χριστιανῶν ὡς τάφος τοῦ ἁγίου Θεράποντος. Τὴν θεραπείαν ἐπιτυγχάνουσι τρίβοντες τὴν νεφρικὴν χώραν ἀπάνω εἰς τὸ μνημεῖον ἢ κυλιόμενοι κάμνουσι τρὶς γῦρον πέριξ τετραγώνου ἐκεῖ βάσεως.» (Παπαχαραλάμπους, Γεώργιος Χ., Κυπριακὰ ἤθη καὶ ἔθιμα, Λευκωσία 1965, σ. 220).

72.Λῆμμα Θεράποντος Ἁγίου ἐκκλησία, ΜΚΕ, 7, σ. 245.

73. «ἐν ᾗ (Κύπρῳ) καὶ ἀνάκτορον ἱερὸν τῷ ἁγίῳ καθίδρυται. ἐκεῖ γὰρ αὐτοῦ καὶ τὰ τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνας δεξάμενα ταῦτα τὰ θαυματουργὰ τέως ἐπεχωρίαζε λείψανα» (Ἐγκώμιον ἁγίου Θεράποντος, σ. 123).

74.Παλιὰ φωτογραφία τοῦ ἐρειπωμένου ναοῦ τοῦ ἁγίου, ποὺ μετατράπηκε σὲ τέμενος, καθὼς καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ὑπογείου ναϊδρίου πρὶν τὴν ἔναρξη τῶν ἀνασκαφικῶν ἐργασιῶν, βλ. στό: Παντελῆ, Παρίδης, Ἅγιος Θεράπων ἐπίσκοπος Κύπρου, ὁ ἱερομάρτυς καὶ θαυματουργός, Λάρνακα 2004, σ. 98.

75. Ἡ λέξη Ἐβκὰφ εἶναι τουρκική, πληθυντικὸς τῆς λέξης βάκφ (ἀπόδοση στὴν Ἑλληνική: βακούφιο). Τὸ Ἐβκὰφ εἶναι θρησκευτικὸ (μωαμεθανικὸ) ἵδρυμα, ποὺ ἀπέκτησε στὴν Κύπρο κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας τεράστια κτηματικὴ περιουσία, ἀνάλογη πρὸς ἐκείνη τῆς τοπικῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας.

76.Christodoulou, Menelaos and Konstantinidis, Konstantinos, A complete Gazetteer of Cyprus, τόμ. I, Nicosia 1987, σ. 44· Gunnis, Rubert, Historic Cyprus. A Guide to its Towns and Villages, Monasteries and Castles, Methuen & Co. Ltd, London ²1947, σ. 165· Σχίζας, Θεοχάρης, Κύπρια Μηναῖα, ὅπ. ἀν. (ὑποσημ. 64), σ. 109. Γιὰ τὸν ὅσιο τοῦτο Θεράποντα ἀναφορὲς ἔχουν οἱ χρονογράφοι Μαχαιρᾶς (Dawkins, R. M., Leontios Makhairas, Recital concerning the Sweet Land of Cyprus entitled 'Chronicle', τόμ. I, Oxford 1932, σ. 30, § 32), ἀνώνυμος τοῦ κώδ. London BL Add. 34554, 186r, Bustron, Florio, Historia overo Commentarii de Cipro, στό: De Mas Latrie, René (ἐπιμ.), Mélanges Historiques (Choix de Documents), τόμ. V, Paris 1886, σ. 34 καί, Κυπριανός, ἀρχιμανδρίτης, ὅπ. ἀν., σ. 352, ποὺ τὸν φέρουν νὰ ἀσκήτευσε καὶ τελειώθηκε στὸ πλησιόχωρο τῆς Ἀγγαστίνας χωριὸ Σίντα. Ὁ ὅσιος ὅμως φαίνεται ὅτι τελειώθηκε ἀσκητικὰ στὴν Ἀγγαστῖνα. Στὰ νοτιοδυτικὰ τοῦ χωριοῦ ὑπάρχουν ἐρείπια βυζαντινοῦ ναοῦ στὸ ὄνομά του (11ου/12ου αἰ.), ἐνῶ δίπλα του κτίσθηκε νεώτερος ναὸς (ἔτους 1796), ἐπάνω ἀπὸ μικρὸ λαξευτὸ σπήλαιο/ἀσκητήριο, προφανῶς αὐτὸ τοῦ ἐν λόγῳ ὁσίου.

77. Christodoulou, Menelaos and Konstantinidis, Konstantinos, ὅπ. ἀν., σ. 44· Σχίζας, Θεοχάρης, Κύπρια Μηναῖα, ὅπ. ἀν., σ. 110. Γιὰ τὸν ὅσιο τοῦτο Θεράποντα ἀναφορὲς ἔχουν οἱ χρονογράφοι Μαχαιρᾶς (ὅπ. ἀν., σ. 30, § 32), ἀνώνυμος τοῦ κώδ. London BL Add. 34554, 186v καί, Bustron, Florio, ὅπ. ἀν., σ. 34, ποὺ τὸν φέρουν νὰ ἀσκήτευσε καὶ τελειώθηκε στὸ πλησιόχωρο στὸν Ἅγιο Θεράποντα Λεμεσοῦ χωριὸ Κοιλάνι. Ὁ ὅσιος αὐτὸς ὅμως τελειώθηκε ἀσκητικὰ σὲ λαξευτὸ σπήλαιο, ποὺ σώζεται μέχρι σήμερα, μεταξὺ τῶν χωριῶν Ἅγιος Θεράπων καὶ Κοιλάνι Λεμεσοῦ. Στὸ ὁμώνυμό του χωριὸ αὐτὸς ἀσφαλῶς ἐτιμᾶτο ἀρχικά, γιὰ νὰ λησμονηθεῖ ἀργότερα καὶ νὰ τιμηθεῖ ἐκεῖ ὁ φερώνυμος ἱερομάρτυς. Τοῦτο ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὴν ὕπαρξη τεμαχίου ἱεροῦ λειψάνου τοῦ ἁγίου Θεράποντος σὲ παλαιὰ λειψανοθήκη τοῦ ναοῦ τοῦ χωριοῦ, ποὺ προφανῶς ἀνήκει στὸν ὅσιο τοῦτο Θεράποντα (τὰ τοῦ ἱερομάρτυρος λείψανα ἀνακομίσθηκαν στὴν

Κωνσταντινούπολη κατὰ τὸν 7ο αἰ.). Πιθανώτατα σ᾽ αὐτὸν ἀναφέρεται καὶ ὁ Στέφανος Λουζινιανὸς (Lusignan, Estienne de, Description de toute l᾽ isle de Cypre, et des Roys, Princes, et Seigneurs..., Paris 1580 [ἀνατ.: Κυπριολογικὴ Βιβλιοθήκη, ἐκδιδομένη ἐπιμ. Θεοδώρου Παπαδοπούλλου, No. 10Β, Πολιτιστικὸν Ἵδρυμα Τραπέζης Κύπρου, Λευκωσία 2004], φ. 60α), καθότι τὸν χαρακτηρίζει ὡς δίκαιο καὶ ὄχι ὡς μάρτυρα, ἀναφέροντας ὅτι εἶχε ἀνεγερθεῖ ναὸς στὸ ὄνομά του, ὅπου βρισκόταν τὸ ἱερό του λείψανο, ἀπ᾽ αὐτὸν δὲ εἶχε ὀνομασθεῖ καὶ τὸ χωριό, Ἅγιος Θεράπων. Τὴν ὕπαρξη τοῦ τιμίου τούτου λειψάνου ἐπαναλαμβάνει στὴ σ. 61α, ὅπου προσθέτει, ὅτι στὸ αὐτὸ χωριὸ Ἅγιος Θεράπων σώζονταν τὰ λείψανα τριῶν ἀκόμη ἄλλων ἁγίων!

78.Christodoulou, Menelaos and Konstantinidis, Konstantinos, ὅπ. ἀν., σ. 44· Σχίζας, Θεοχάρης, Κύπρια Μηναῖα, ὅπ. ἀν., σ. 110. Εὐχαριστῶ γιὰ τὶς πληροφορίες τὸν διδάκτορα ἀρχαιολόγο κ. Χριστόδουλο Χατζηχριστοδούλου.

79. Christodoulou, Menelaos and Konstantinidis, Konstantinos, ὅπ. ἀν., σ. 44· Σχίζας, Θεοχάρης, Κύπρια Μηναῖα, ὅπ. ἀν., σ. 109. Ὁ ναὸς ἀνοικοδομήθηκε ἐπὶ ἐπισκόπου Κιτίου Ἰωαννικίου Γ΄ (1727-1737), σύμφωνα μὲ σχετικὴ ἀναφορὰ στὸν Κώδικα Α΄ τῆς Μητροπόλεως Κιτίου, σ. 61 (βλ. Μιχαηλίδης, Σωφρόνιος, ἱερομ., Ἱστορία τῆς κατὰ Κίτιον Ἐκκλησίας, (ἐκδ.) Ἱερὰ Μητρόπολις Κιτίου, Λάρνακα 1992, σ. 133).

80. Christodoulou, Menelaos and Konstantinidis, Konstantinos, ὅπ. ἀν., σ. 44· Τσικνόπουλλος, Ἰωάννης, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Πάφου, Λευκωσία 1971, σ. 206.

81.Christodoulou, Menelaos and Konstantinidis, Konstantinos, ὅπ. ἀν., σ. 44· Τσικνόπουλλος, Ἰωάννης, ὅπ. ἀν., σ. 206.

82.Τσικνόπουλλος, Ἰωάννης, ὅπ. ἀν., σ. 206.

83.Βλ. Γιουσμᾶς, Ἀθανάσιος, πρωτοπρ., ὅπ. ἀν., σσ. 21-22 καί, ἰδιαίτ., γιὰ τὸν ναὸ στὴ Μυτιλήνη, σσ. 25-62.

84. Εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ τὸν φίλο ἐρευνητὴ καὶ διδάκτορα Θεολογίας, κ. Γεώργιο Χριστοδούλου, γιὰ τὶς πολύτιμες αὐτὲς πληροφορίες. Βλ. καὶ Σχίζας, Θεοχάρης, Κύπρια Μηναῖα, ὅπ. ἀν., σ. 110.

85. Σωτηρίου, Γεώργιος Ἀ., Τὰ Βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Κύπρου, Α΄, Ἀθῆναι 1935, σ. κθ΄, Πίν. 97· Stylianou, A. and Stylianou Judith A., The painted Churches of Cyprus. Treasures of Byzantine Art, A. G. Leventis Foundation, Nicosia ²1997, σ. 395.

86.Stylianou, A. and Stylianou Judith A., ὅπ. ἀν., σ. 254· ΜακαρίουΓ΄, ἈρχιεπισκόπουΚύπρου, Κύπρος ἡ ἁγίαΝῆσος, Λευκωσία²1997, Πίν. [24].

87. Ἀργυροῦ, ΧρῆστοςκαὶΜυριανθεύς, Διομήδης(ἐπιμ.), ὈναὸςτοῦΤιμίουΣταυροῦτοῦἈγιασμάτι, [ὈδηγοὶΒυζαντινῶνΜνημείωντῆςΚύπρου], (ἐκδ.) Πολιτιστικὸ ἵδρυμα Τραπέζης Κύπρου, Λευκωσία ²2009, σσ. 54, 55.

88.Σχίζας, Θεοχάρης, Κύπρια Μηναῖα, ὅπ. ἀν., σ. 110. Ἡ εἰκόνα αὐτὴ δημοσιεύθηκε στὸ ἐμπροσθόφυλλο τοῦ Ἡμερολογίου 2015 τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κιτίου.

89.Εὐχαριστῶ γιὰ τὴν πληροφορία τὸν διδάκτορα ἀρχαιολόγο, κ. Χριστόδουλο Χατζηχριστοδούλου.